

**T.C.
BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ**

**AB DEĞİŞİM PROGRAMLARI, TÜRKİYENİN
AVRUPALILAŞMASI, KÜLTÜREL BÜTÜNLEŞME
VE TAM ÜYELİK**

Yüksek Lisans Tezi

YASEMİN ÇİÇEKÇİSOY

İSTANBUL , 2008

**T.C.
BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ**

**SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**AB DEĞİŞİM PROGRAMLARI, TÜRKİYENİN
AVRUPALILAŞMASI, KÜLTÜREL BÜTÜNLEŞME
VE TAM ÜYELİK**

Yüksek Lisans Tezi

YASEMİN ÇİÇEKÇİSOY

Tez Danışmanı : PROF. DR. ESER KARAKAŞ

İSTANBUL , 2008

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	ii
ÖZET	v
ABSTRACT.....	ix
ŞEKİLLER.....	xi
1.Giriş.....	1
2. Türkiye'nin Batılılaşma Tarihi	5
2.1. Batılılaşmanın Genel Özellikleri ve Osmanlı Döneminde Batılılaşma.....	5
2.2. Batılılaşma Döneminde Öğrenci ve Uzman Değişimleri.....	9
2.2.1. Osmanlı Dönemi.....	9
2.2.2. Cumhuriyet Dönemi.....	12
3. Türkiye-AB ilişkileri, Kültür ve Kültürel Entegrasyon.....	16
3.1. Türk Toplumunun AB'ye Bakışında Kültür.....	20
3.1.1. Türk Toplumunun AB ülkelerini Algısı.....	20
3.2. Avrupa Kamuoyunun Türkiye'nin Üyeliğine Bakışında Kültür	22
3.3. Gençlerin Türkiye'nin Tam Üyeliğine Bakışı.....	24
4. AB ve Değişim Programları.....	27
4.1. Hayatboyu öğrenme Programı.....	27
4.1.1. Erasmus Değişim Programı.....	29
4.1.2. Erasmus Değişim Programı ve Avrupalılaşmak.....	30
5. Değişim Programlarında Türkiye.....	32
5.1. Erasmus Programı.....	32
5.2. Erasmus Programına Katılmış Öğrenciler, AB, Değişim Programları ve Tam üyelik.....	33
6.SONUÇ	
6.1. Değişim Programlarının Türkiye'nin Batılılaşmasına ve AB Üyeliğine Katkısı	
.....	36
KAYNAKÇA.....	42
ÖZGEÇMİŞ	

ŞEKİLLER

Şekil 1.1 : Hayat Boyu Öğrenme Programı	29
---	----

1.GİRİŞ

Tarihsel açıdan bakıldığında Türkiye'nin AB (o zamanki adı AET) ile ilişkileri 300 yıla yaklaşan modernleşme-batılılaşma sürecinin son ve en önemli bölümüne işaret ettiği söylenebilir. 1963'te Ankara Antlaşmasıyla resmi olarak başlayan birlik ile ilişkiler, gelişmiş dünyanın modernleşmenin simgesi sayılan ve ulaşılması amaçlanan 'muassır medeniyet seviyesi'nde adı geçen muassır medeniyet olan Avrupa ile bütünleşmenin nihai bölümü olarak kabul edilmektedir.

Gerek resmi söylemde gerekse de toplumdaki genel algıda modernleşme aslında batılılaşma; batılılaşma da Avrupalılaşma olarak genel kabul görmektedir. Kimi zaman Ziya Gökalp'in 'hars-medeniyet' ayrımına gönderme yapılarak 'batının bilgi ve teknolojisini alarak ama kültürümüzü ve özümüzü koruyarak modernleşme' sık sık dile getirilse de Türkiye'de bir modernleşme varsa bunun pratikte Avrupalılaşma olduğu açıktır. 300 yıla yaklaşan modernleşme sürecinde Avrupa hep varılması gereken son durak olarak görülmüş; Avrupa'nın bir üyesi olarak kabul görüldüğü anda da bu sürecin başarılı bir şekilde sona ereceğine inanılmıştır.

Büyük çoğunluğu şeklen olmasına rağmen kurumsal düzeyde de örneklere barındıran ilk batılılaşma örnekleri Lale Devri'nde görülmeye başlamış; ama günümüzde de sözü edilen batılılaşma geleneği asıl olarak III.Selim'in 1789 yılında tahta geçmesi ile başlar.¹ Başta askeri olmak üzere ağırlıklı olarak bürokrasiye dayalı bir devlet olan Osmanlı İmparatorluğu kurumsal düzeydeki batılılaşma hareketlerine ordu ve sivil bürokrasinin bazı alanlarından başlamıştır. Eğitim ve kültür alanında da askeri ve sivil bürokrasiyle bağlantılı olarak batılılaşma girişimleri bu döneme rastlamaktadır. Mesleki eğitim, bilgi ve kültürlerini geliştirmeleri; batıda-Avrupa'da meydana gelen son değişiklikleri yerinde görmeleri ve öğrenmeleri amacıyla Avrupa'ya öğrenci ya da genç meslek sahibi gönderme ve karşılıklı ziyaret geleneği de bu süreçle beraber başlamıştır. Başlangıçta Fransa sonra da Almanya olmak üzere Avrupa'dan uzmanlar getirilmiş; Osmanlı ordusundaki genç genç subaylar da bu ülkelere gönderilmiştir. İlk olarak 1830 yılında Serasker Hüseyin Paşa'nın himayesinde 4 askeri öğrenci masrafları devlet tarafından karşılanmak üzere Fransa'ya eğitime gönderilmiştir. 1839'da Tanzimat Fermanı'nın

¹ Bunun için bakınız Eric Jan Zürcher, Modern Türkiye'nin Tarihi, İletişim Yayınları

ilanına kadar tamamı askeri okullardan seçilen otuz altı kişi, Avrupa'nın Londra, Paris, ve Viyana gibi büyük şehirlerine Avrupa teknolojisini öğrenmek ve döndükten sonra Osmanlı ordusu ve askeri fabrikalarda görevlendirilmek üzere gönderilmişlerdir. Tanzimat fermanında Birinci Meşrutiyete kadar geçen sürede (1839-1876) yılları arasında Avrupa'ya gönderilen öğrenci sayısı ise yaklaşık 244 olmuştur.² Bu gelenek batılılaşma hareketi ivme kazandıkça gelişmiş; Avrupa'ya gönderilen öğrencilerin sayısı eğitim gördükleri alanların çeşitliği artmıştır. Cumhuriyete geçiş ile birlikte bu politika devam etmiş; daha da genişletilerek mühendislikten sanata hemen tüm alanları kapsamıştır. Özellikle lisans sonrası eğitim amacıyla gönderilen öğrenciler bu geleneğin en büyük parçasını oluşturmuştur.

Cumhuriyet döneminde de amaç Osmanlı döneminden çok farklı değildir: Gençlerin Avrupa bilgi ve görgüsünü alması; daha sonra da ülkeye dönüp hem yeni yetişen kuşakları bu bilgi ve görgü çerçevesinde yetiştirmeleri. Cumhuriyet döneminde Osmanlı İmparatorluğu'ndan farklı bir biçimde bu gençlerin aynı zamanda yeni kurulan cumhuriyetin Avrupa ile kültürel bütünleşmesini sağlaması da beklenmektedir.

Günümüzde özellikle resmi düzeyde ya da akademik alanda AB kapsamındaki değişim programların cumhuriyetin bu geleneğinin bir tür devamı olduğunu seslendirilmektedir. Oysa AB değişim programlarının çok önemli farkları vardır. Bu farkları şu şekilde sıralamak olasıdır:

- a) Değişim şartları Türkiye tarafından değil AB tarafından belirlenmektedir. Bu da AB'nin temel alındığı bir değişimi ortaya koymaktadır.
- b) Tek taraflı bir yarar söz konusu değildir. Programın özüne uygun olarak giden gençlerin birer AB vatandaşı olmasına yönelik bir değişim söz konusudur.
- c) Ulusal kültürlerden çok ortak Avrupa değerlerine ve çoğulculuğa vurgu yapılmaktadır.

Değişim programları birliğin bir ticari topluluktan bir birliğe doğru evrim geçirmeye başladığı ve bu bağlamda ciddi bir genişleme sürecine girdiği 1990'larla beraber hız kazanmış ama asıl olarak 2000li yıllarla beraber, özellikle Lizbon ve Barselona

² Bakınız Prof. Dr. Adnan Şişman 'Tanzimat Döneminde Fransa'ya Gönderilen Osmanlı Öğrencileri'

süreçlerinde şekillenmiştir. Türkiye'nin AB'ye tam üye olma sürecinin de AB'nin bu önemli tarihsel dönemecine rastgelmesi Türkiye-AB ilişkilerinde özellikle değişim programları aracılığıyla farklı boyut kazanan yeni bir kültürel ilişki kanalı yaratmıştır.

AB değişim programlarının 2 temel amacı olduğunu söyleyebiliriz:

- a) Bilimsel ve ekonomik açıdan işbirliklerinin artırılması sayesinde birliğin küresel ölçekli rekabetinin, bilimsel ve ekonomik kapasitesinin sinerji yoluyla artırılması.
- b) Avrupalılık kimliğinin, bilincinin oluşması; gençler arasında kültürel, mesleki ve bilimsel paylaşımın artırılması ile hem bir Avrupalılığın oluşması hem de bu kimlik içindeki zenginliklerin karşılıklı olarak tanıtılması.

Türkiye'nin AB ile ilişkileri 12 Haziran 2006 tarihinden itibaren yeni bir sürece girmiştir. Müzakerelerin başlanacağı tarihin belirlendiği 17 Aralık 2004 ve müzakerelerin resmen başlaması kararının alındığı 3 Ekim 2005'dan sonra sonra 12 Haziran 2006'da Türkiye tam üyelik müzakerelerine resmi olarak başlamıştır.

Müzakerelerin devam edeceği süre boyunca Türkiye politik, toplumsal, ekonomik ve hukuksal pek çok reform yapacak. Teknik açıdan Türkiye tam üyelik kriterlerinin tümünü yerine getirirse bile tam üyelik için son söz üye devletlerin kamuoyları söyleyecek. Türkiye, bir başka deyişle sadece AB Bürokrasisi'ni ve üye devletlerin hükümetlerini değil aynı zamanda AB vatandaşlarını da ikna etmek zorunda kalacaktır. Oysa yapılan pek çok araştırma göstermektedir ki AB vatandaşlarının azımsanmayacak bir çoğunluğu olası bir genişlemede Türkiye'nin tam üyeliğine karşıdır.³ Buna ek olarak AB içinde Türkiye'nin üyeliğine karşı olanların ise temel dayanak noktası 'kültür' ve 'kültürel kimlik' konularıdır. Bu bağlamda Türkiye'nin AB'ye tam üyelik bağlamında yapması gerekenlerin başında kamuoyu desteğini sağlamak ve özellikle kültürel konularda daha aktif olmaktır. Kültürel diyaloga, sivil toplumlar arası işbirliği ve iletişime de özel bir önem verilmelidir. Bu noktada değişim programlarının çok önemli bir rol oynayacağı açıktır; özellikle de gençliğe yönelik olan programların oynayacağı rol Türkiye'nin tam üyeliğinde belirleyici olacaktır. Gençlik Türkiye'nin AB'ye tam üyelik sürecindeki en önemli avantajlarından ve dayanaklarından biridir. Bunun yanında gerek Türk gençliği gerekse de AB gençliği kültürel açıdan birbirlerine görece olarak en az

³ "Attitudes towards European Union Enlargement," Special Eurobarometer 255, Temmuz 2006, s.69-71, http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_255_en.pdf

önyargıyla yaklaşan toplumsal grup. Türk gençliği yüzde 70'e yakın bir oranda⁴ AB'ye tam üyeliğe destek vermektedir. AB gençliği de özellikle kültür konusunda kendi toplumlarında diğer gruplara kıyasla görece olarak Türkiye'nin üyeliğine ön yargısız yaklaşan toplumsal kesim. Değişim programlarının her iki tarafın gençlerini bir araya getirme olanağı sunmasının bu durumun oluşmasında önemli bir katkısı olduğunu söylemenin doğru olacağı gibi bundan sonra bu olumlu etkini artarak devam ettireceği de beklenmelidir.

⁴ Radikal, 10 Haziran 2006, "Okumuş Çocuklar 'Vatan ve AB' Diyor"

2. TÜRKİYE’NİN BATILILAŞMA TARİHİ

2.1. Batılılaşmanın Genel Özellikleri ve Osmanlı Döneminde Batılılaşma

Zürcher modern Türkiye’nin Osmanlı İmparatorluğunu’nun son dönemi; özellikle de bu dönemde gerçekleşen batılılaşma hareketlerini anlamadan anlaşılamayacağını söyler.⁵ Modern Türkiye’nin olduğu cumhuriyetin ilk yılları; özellikle de batılılaşma hareketlerinin son derece hızlı, radikal ve köklü bir biçimde yapıldığı 1923-1938 dönemi büyük ölçüde Osmanlı İmparatorluğu’nun son döneminde başlanan girişimlerin büyük ölçüde devamıdır. Cumhuriyeti kuran kuşak, başta Mustafa Kemal Atatürk olmak üzere, Osmanlı İmparatorluğu’nun son döneminde gerçekleştirilen batılılaşma ve yenileşme çabaları sonucu yetişmişlerdir. Bu kuşağın tüm üyeleri, Osmanlı İmparatorluğu’nun batılılaşma girişimleri sonucu, özellikle eğitim alanında gerçekleştirilen reformlar kapsamında kurulan- ağırlıklı olarak da askeri alanda-okullarda yetişmişlerdir. Ayrıca Modern Türkiye’yi oluştururken gerçekleştirilen yeniliklerin büyük bölümü büyük ölçüde hali hazırda başlamıştı. Yine Zürcher’e dönersek cumhuriyetin ilk döneminde gerçekleştirilen reformların çoğu II. Mahmut döneminde başlatılan ve İttihat ve Terakki’nin iktidarda olduğu 1913-1918 yılları arasında da büyük ölçüde tamamlanmış olan devlet, eğitim ve hukuk sisteminin laikleştirilmesi sürecini tamamlamıştır.⁶

18.yüzyılın sonları ile 19. yüzyıl başları Osmanlı Devleti’nin fiilen esas Batılılaşmaya başladığı dönemdir ve bu dönemde Batı, bilimsel ve teknolojik alanda çok mesafe almış değildir. Bu dönemde batılılaşma hareketlerine başlanmasının temel nedeni ise daha çok askeridir. Osmanlı İmparatorluğu üstün ordusu ve askeri teknolojisi ile fetihler yaparak genişlemiş ve hakimiyetini korumuştur. 16.yüzyıl ile birlikte batı, coğrafi keşifler sonucunda ticaret yollarının değişmesi ile birlikte zenginleşmeye başladı. Ticaretin ve ekonomik faaliyetlerin artması ile şehir hayatı gelişti; şehirler ekonomik yaşamın, sanatın ve bilimin merkezleri olmaya başladı. 15.yüzyıl ile başlayan rönesans ve reform hareketleri sayesinde de Avrupa’da özgür düşünce, bilim ve teknoloji de gelişmeye başlamıştı.

⁵ Zürcher, a.g.e. s.19

⁶ Zürcher, a.g.e.s. 272.

Osmanlı İmparatorluğu tüm bu gelişmeler karşısında batıya karşı üstünlüğünü kaybetmeye başladı. Özellikle askeri alandaki üstünlüğün ortadan kalkmaya başlaması toprak kaybı ile sonuçlanıyordu. İmparatorlukta ilk batılılaşma ve reform girişimleri bu durumu ortadan kaldırmayı amaçlayan hareketler olarak doğmuştur. Bu batılılaşma ve reform hareketleri imparatorluğun tarihten silinip yerine Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasına kadar devam etmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin 1922'de kurulmasından sonra da batılılaşma hareketleri reformlar (resmi söylem ile inkılaplar) aracılığıyla devam etmiş; daha radikal ve köklü değişiklikler meydana gelmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu batılılaşma hareketlerine ilk olarak 1622 tarihinde II.Osman (Genç Osman) döneminde başlamıştır. Avrupa'ya yaptığı seferlerde Yeniçeri ve Sipahi ocaklarının nasıl bozulduğunu açıkça gören; yeni kanunlar, yeni kıyafetler ve yeni bir düzen getirmek isteyen II. Osman, 1622'de Osmanlı'nın ilk reformcu (ıslahatçı) padişahı olarak ortaya çıkmaktadır.⁷ Bu reform girişimi başarısızlıkla sonuçlanmış; reform yapılacağını haber alan Yeniçeriler isyan ederek padişahı öldürmüşlerdir.

Osmanlı İmparatorluğu IV.Murad ve Köprülü ailesinin sadrazamlığı elinde bulundurduğu dönemlerde askeri başarılar kazanmış; yeniden toprak kazanmış ve maliyeyi düzeltmiş olsa da 2. Viyana Kuşatması'nın bozgunla sonuçlanmasının ardından 17.yüzyılın sonunda başlayarak askeri alanda sürekli bir bozgun hali, donanmanın tamamen imha edilmesi, tükenen hazine, bozulan toprak ve yönetim düzeni, toprak ve asker kaybının getirdiği maddî ve manevî çöküntü devleti hızlı bir çöküşe doğru sürüklemeye başlamıştır. Batılılaşma girişimleri bu çöküşü sona erdirmek amacıyla Osmanlı devlet adamlarının hızlı, seçici olmayan ve uygun toplumsal-kültürel altyapıyı kuramadan yöneldikleri bir yol oldu. Bu açıdan bakıldığında Osmanlı İmparatorluğu'nun özellikle Tanzimat Fermanı'na kadar daha çok şekil düzeyinde ve askeri alanla kısıtlı bir batılılaşma hareketi içinde olduğunu görürüz. Batılılaşma girişimlerinin yoğunlaşmaya başladığı Lale Devri şekillenme ve yaşam tarzı alanındaki batılılaşmanın; ilk ciddi batılılaşma girişimlerinin başladığı III.Selim dönemi ve Nizam-ı Cedit (Yeni Düzen) adı verilen batılılaşma hareketleri de askeri alanla kısıtlı batılılaşmanın örnekleridir.

⁷ Dr. Mustafa Ergün, ' Türk Eğitiminin Batılılaşmasını Belirleyen Dinamikler', Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, 17, 1990, s.453-457

Bu dönemki batılılaşma hareketlerinin en önemli özelliklerinden biri de özellikle kültür ve eğitim alanındaki Fransız etkisidir. Fransa ile ilişkiler Osmanlı İmparatorluğu'nda Kanunî Sultan Süleyman döneminde başlamıştır. Gelişen süreçte İngiltere'nin denizaşırı ilgisinin daha yoğun olması ve Almanya'nın da henüz birliğini sağlamadığından dolayı ekonomik ve politik bir güç olarak ortaya çıkmaması Osmanlı Devleti'ni Fransa ile ilişkiye itmiştir. Türk-Fransız sosyal yakınlaşması Lâle Devri'nde artmış; özellikle yaşama biçimi alanlarında Fransız tarzı ve zevki hakim olmuştur. Yine aynı dönemlerde askeri alanda da Fransa ve Fransızlar Osmanlı batılılaşmasında etkili olmuşlardır. Örneğin I. Mahmut zamanında da (1730-1754) Fransa kralından kaçıp Türkiye'ye sığınan Comte de Bonneval (daha sonra adı Humbaracı Ahmet Paşa olmuştur) Osmanlı ordusunda gerçekleştirilen reformlarda 14 yıl boyunca çalışmıştır. 1773'te Mühendishane-i Bahri-î Hümayûn kurulunca, buranın öğretim kadrosu genellikle Fransız uzmanlardan oluşmuştur. 1789-1807 yılları arasında Osmanlı tahtında oturan 3. Selim, daha şehzadeliği sırasında Fransa kralı ile ilişkiye girmiş ve Nizam-ı Cedid askerî birliklerini kurarken Fransa'dan 15 askerî uzman istemiştir. 1795'te açılan Mühendishâne-i Berrî-i Hümayûn'un öğretimi de genellikle Fransızca kaynaklardan yapılmıştır. Zaten programı da Fransız askerî okullarından alınmadır.⁸ 1826'da ordunun doktor ihtiyacını karşılamak için Mekteb-i Tıbbiye ve Cerrahane kurulduğunda öğretim Fransızca yapılmaya başlanmıştır.

Fransızların 1830'da Cezayir'i işgal etmeleri Osmanlı-Fransız ilişkilerini tekrar gerginleştirmiş, kara ordusunda Alman subay ve uzmanlarının, deniz ordusunda İngilizlerin etkileri artmış; Bahriye Mektebi'nde Fransızca seçmeli, İngilizce mecburî yabancı dil durumuna gelmiştir; 1900'lerden sonra İngiliz Deniz Harb Okulu'nun müfredat programı uygulanmaya başlamıştır ama diplomasi, idari, eğitim ve kültür alanında Fransız etkisi devam etmiştir. 1856 Islahat Fermanı'nın hemen arkasından 1858'den sonra başlamıştır. Özellikle 1864'te İngiltere'nin Avrupa ile ilgilenmeyip "muhteşem inziva"ya çekildiği dönemden sonra Osmanlı ile ilgili lâiklik, Latinlik, siyasî devrimler gibi "prensip"lerle Osmanlıya yön vermeye çalışmıştır. 1851'de Fransız Akademisi'ne benzer bir "Encümen-i Daniş" kurulmuştur. 1861 yılından itibaren sivil yenileşmeler Fransız tezine göre yapılmaya başlanmıştır;⁹ 1867'den sonra Fransa'da liberalleşmenin başlaması Osmanlı Devleti'ni içten ve dıştan liberalleşmeye itmiştir.

⁸ Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Ankara: TTK yayınları, 1984, s.59-60

⁹ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, Cilt VII. s.145

Mecelle hazırlanmadan önce Fransız medenî kanunu (Code Civile) Türkçeye çevrilmiş, 1869'da da Fransız Elçisi M. Bourée'nin Sadrazam Ali Paşa'ya "telkin"leri ile Fransız Conseil d'État'sı "Şûrâ-yı Devlet" olarak bizde de kurulmuştur.

1867 yılında ise Fransa Osmanlı Devleti'ne, özellikle de eğitim ve öğretimde reform yapılması için bir nota vermiş; lise ayarında okulların açılmasını istemiş ve bu okulların programlarını da doğrudan hazırlamıştır.¹⁰ 1868 yılında kurulan Galatasaray Sultanisi bu sürecin sonucunda ortaya çıkmıştır. Özellikle 1845'ten itibaren Osmanlı Eğitim sistemi Fransız sistemine göre çizilmiş; etki Cumhuriyet yıllarında da sürmüştür. Türk eğitimi üzerinde daha sonra Alman, İngiliz ve Amerikan eğitim sistemlerinin de etkisi olmaya başlasa da Osmanlılar döneminde kurulan Fransız etkisindeki yapı ve ruh büyük ölçüde bugün de devam etmektedir.¹¹ Öte yandan Fransız etkisi 2.Dünya Savaşı sonrasında, özellikle yabancı dil öğrenmede ise etkisini kaybetmiştir. Uzun yıllar askeri okullarda, Tıbbiye'de ve dış politika ve ticaret hayatına elit yetiştiren Galatasaray Sultanisi'nde öğretim dili Fransızca olmuştur. O dönemde yabancı dil derslerini Fransızca olarak yapılmasının iki temel nedeni vardır: Bunlardan ilki Fransa'nın Osmanlı Devleti tarafından batılılaşmada bir model ülke olarak seçilmesidir. İkincisi ise 19. yüzyılda Fransızca'nın özellikle kıta Avrupasındaki diplomasi dili olmasıdır. Özellikle 2. Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye'de artan Amerika etkisinin ve İngilizcenin evrensel bir dil olmasının da bir sonucu olarak okullarda Fransızca dersleri sürekli gerilemiş, onun yerine İngilizce geçmiştir. Bugün Fransızca sadece Osmanlı İmparatorluğu döneminden kalan Fransız liselerinde ve Galatasaray Lisesi'nde öğretilmektedir.

Fransa'nın ve Fransız kültürünün batılılaşma hareketlerinin temelini oluşturması Türk entellektüellerinin Avrupa kültürüne Fransız bakış açısıyla açılmalarına yol açmıştır. Bu da Alman ve Anglo-Saxon kültür ve düşünce hayatından uzak kalmaya neden olmuştur. Bugün Türkiye'nin toplumsal, politik, ekonomik tercihlerinde ve düşünce hayatında bu etkinin izlerini hala görmek mümkündür.

Batılılaşma hareketlerinin ilk başladığı askeri alanda Fransız etkisi kültür, düşünce ve eğitim alanındaki kadar kalıcı olamamıştır. 1845'te Erkân-ı Harbiye Mektebi kurulurken

¹⁰ Enver Ziya Karal, a.g.e., s.203

¹¹ Ergün, a.g.e. 453-457

Fransız Kurmay Okulu (École d'application d'État-Major) kuruluşu örnek alınmıştır. 1877-78 Osmanlı-Rus savaşında Osmanlı ordusu ağır bir yenilgiye uğrayıp imparatorluk topraklarının yüzde 30'unu kaybedince yenilgisi Fransız usulü subay yetiştirmeye bağlandı ve Alman taktik ve tekniğine göre subay yetiştirmek üzere askerî okullar yeniden yapılandırıldı. Bu tarihten sonra Osmanlı İmparatorluğu askeri alanda I. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar Alman etkisi altına girdi.

Batılılaşma döneminde eğitim ve kültür hayatındaki Fransız etkisinin sonucunda da yabancı dillerden Osmanlıca'ya ve cumuriyetin kuruluşundan 2.Dünya Savaşı'na kadar da Türkçe'ye yapılan çeviriler çoğunlukla Fransızcadır. 3. Selim zamanında kurulan Mühendishâne-i Berrî-i Hümayûn kütüphanesinde 400 Fransızca kitap bulunuyordu. 1847'de Tıbbiye kütüphanesinde bulunan yabancı dil eserlerin hemen tamamı Fransızcadır.¹² Bu Fransızca etkisi Osmanlı batılılaşmasını ve modernleşmesini tek taraflı tek taraflı bir hale sokmuştur denebilir. Bernard Lewis bu konuya şu yorumu getirmektedir: "Türklerin Avrupa dillerinden öğrendiği azıcık bilginin hepsi de Fransızca'dan alınmıştır."¹³ Askerî alanda çevrilmiş eserlerde ise Fransızca yerine denizcilikte İngilizce ve karada Almanca geçmektedir.

2.2. Batılılaşma Döneminde Öğrenci ve Uzman Değişimleri

2.2.1. Osmanlı Dönemi

Osmanlı İmparatorluğu'nun batılılaşma hareketlerinin bir bölümünü de Avrupa ile yapılan öğrenci ve uzman değişimleri yer almaktadır. Osmanlı Devleti resmi olarak ilk defa 3. Selim zamanında gerçekleşmiştir. O sırada Divan'da çalıştırılan Rum tercümanlar yerine kullanılmak üzere İshak adlı bir genç, devrin diploması dili olan Fransızca'yı öğrenmek üzere Paris'e gönderilmiştir. Berkes, bunun, III.Selim'in şehzadeliği zamanında, Padişahın gizli olarak Şehzade ve Fransız elçiliği tarafından gönderildiğini söylemektedir.¹⁴ Batılılaşma hareketlerinin yoğunlaşmaya başladığı

¹² Ergün'ün aktardığına göre cumhuriyet'ten önce Batı dillerinden Türkçe'ye çevrilen 500'ün üzerinde eser hakkında yapılan araştırmada şu karakteristikler tespit edilmiştir: Bu dönemde çevrilen eserlerin yarıya yakını edebî eserlerdir ve büyük bir çoğunlukla Fransızca'dan çevrilmiştir. En çok eseri çevrilen yazarlar arasında Emile Zola, Alexandre Dumas ve oğlu, Jules Verne, Victor Hugo ve W. Shakespeare bulunmaktadır. Klâsik denebilecek eserler de çevrilmiştir ama çevirilerin çoğu o devir Fransız sosyal hayatı üzerine yazılmış basit roman ve hikâyelerdir. Ergün, a.g.e. 453-457

¹³ Bernard Lewis. A.g.e. s.58

¹⁴ Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Doğu-Batı yay. İstanbul 1978, s.81

II.Mahmut zamanında 1834-1836 yıllarında Harbiye Mektebi'ne öğretmen yetiştirmek amacıyla Paris, Londra ve Viyana'ya öğrenci gönderme girişimleri olmuştur.¹⁵

1857 yılında Maarif Nezareti (Eğitim Bakanlığı) Avrupa'ya öğrenci göndermeye başlamıştır. Selim Sabit Efendi ve (Hoca) Tahsin Efendi Paris'e eğitim gönderilmiş; Paris'te "Mekteb-i Osmanî" adlı bir eğitim kurumu kurularak hem yabancılara Türkçe öğretecek hem de oraya öğrenim için gönderilen Türk çocuklarına Fransızca öğretilmesi amaçlanmıştır. İlk gazeteyi kuran Şinasi de devlet adına Paris'e gönderilmiş; maliye ve edebiyat öğrenimi yapmıştır. İngiltere'ye gönderilen ilk Türk de, Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyûn mezunu Sait Efendi (İngiliz Sait Paşa) olmuş; Woolwich askeri okulunda eğitim görmüştür.

Eğitim ve kültür hayatında batılılaşma Fransız etkisinde olduğundan dolayı Osmanlı Devleti en çok öğrenciyi Fransa'ya göndermiştir. Birinci Dünya Savaşı ile birlikte binlerce lise mezunu eğitim amacıyla Almanya'ya gönderilmeye başlamıştır. Savaş şartları dolayısıyla eğitimlerini sağlıklı bir biçimde tamamlayamamışlardır.

Batıdan çeşitli konularda getirtilen uzman ve öğretmenler de eğitimde Batılılaşma'yı etkileyen bir başka dinamik güç olmuştur. Askeri okullar başta olmak üzere hemen bütün yüksekokulların kuruluş ve öğretiminde Avrupalı uzman ve öğretmenlerden faydalanılmıştır. Bunlar ilk önceleri Fransa'dan getirtilirken daha sonra diğer Avrupa ülkeleri ve Amerika Birleşik Devletleri de bu kaynak ülkelere katılmıştır. Bu uzmanlar çoğunlukla üniversitelerde ders vermiş; bir bölümü de politik, ekonomik ve toplumsal konularda ya da ziraat ve teknoloji gibi teknik konularda raporlar yazmışlardır. Bu raporların en eskisi Niyazi Berkes'in aktardığına göre 1716'da Fransız subay de Rocheford'un Osmanlı ordusuna rapordur.¹⁶ 1730'dan sonra Osmanlı hizmetine giren Claude Alexandre Comte de Bonneval (1645-1747) yanında getirdiği üç subaya daha sonra Fransa'nın gönderdiği iki subayı da ekleyerek çalışmalar yapmıştır. 1781'den sonra Fransız elçisinin yanında gelen Baron de Tott de çalışmalarda bulunmuştur. Charles Emmanuel Sigismund de Montmorency Osmanlı ordusunun reform ihtiyacı üzerine kapsamlı bir rapor yazmıştır. Benzer bir raporu Osmanlı ordusunda hizmet

¹⁵ Hasan Ali Koçer, *Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu*, Uzman yayınları Ankara, 1977, s.139.

¹⁶ Niyazi Berkes, a.g.e., s.46-49; Bernard Lewis, a.g.e., s.47

gören Bertrand ve Bretano adlı iki Fransız subay 1791'de Osmanlı İmparatorluğu'nun zayıflamasının nedenleri hakkında raporlar hazırlamışlardır.

Osmanlı İmparatorluğu en çok yabancı uzmanı askeri alanda kullanmıştır. Öte yandan askerî uzmanların dışındaki pek çok alanda da batılı uzmanlar değişimler aracılığıyla ağırlıklı olarak İstanbul'a gelmişlerdir. 1831'de Cerrahhane'nin düzenlenmesi için Fransız Sade de Galiere getirilmiştir. Tıbbiye'deki reformlar için Avusturyalı Karl Ambrosso Bernard, ondan sonra da gene Avusturyalı olan Dr. Sigmund Spitzer imparatorluk bünyesinde çalışmıştır. Mustafa Reşit Paşa'nın sadrazamlığı sırasında maliye işleri için Fransız maliye uzmanı M. Cor danışman olarak görev almıştır. İngiltere elçiliği başkâtibi David Urguhart da bu dönemde Fransız meslektaşları kadar olmasa da aktif olmuştur.

Yüksek öğrenim alanında da yabancı uzmanlar aktif olarak imparatorluk bünyesinde görevlendirilmiştir. Resim ve Mimari Okulu 1876'da Fransız M.Gilne tarafından kurulmuştur. 1878'de kurulan Maliye Mektebi Edwards Efendi olarak bilinen bir İngiliz tarafından kurulmuştur. Gene aynı yıl kurulan Hukuk Mektebi'nin başına da, aslen Alman olan Emin (Emil) Efendi getirilmiştir.¹⁷ Hendese-i Mülkiye Mektebi'nin ilk öğretim kadrosu ise Kos, Forcheimer, Jachmund ve Land'dan oluşan bir Alman uzmanlar tarafından kurulmuştu. Geliri Düyûn-u Umûmiye'ye bırakılan bağcılık ve ipekböcekçiliğini ıslah ve hastalıklardan korumak amacıyla, 1887 yılında Ekserlan adlı bir yabancı uzman tarafından Amerika Asma Fidanlığı Numune Bağı ve Aşı Ameliyat Mektebi kurulmuştu. 1892'de açılan Gümrük Darüttalimi, Alman uzman Bertiram Bey idaresinde açılmıştı. 1898 yılında kurulan Dilsizler ve Körler Okulu'nun kuruluşunda da o zamanki Ticaret Mektebi Müdürü Grati Efendi'nin raporunu görüyoruz. Gene aynı yıl Alman Dr. R. Rieder ve Dr. Dayke idaresinde Gülhane Tatbikat Mektebi kurulmuştur. Türkiye'deki ilk ormancılık eğitimi de Fransız Louis Tassy tarafından başlatılmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun son yılları olan 20. Yüzyıl'ın başında da batılılaşma hareketleri özellikle uzmanların getirilmesi ve çalıştırılması ile devam etmiştir. Sir Frey, 1909'da Türkiye'deki kız okullarının geliştirilmesi için Eğitim Bakanhğı'na danışmanlık yapmıştır. Dr. Wieting eczacılık; M. Lukaç da sanayi alanında kurulan

¹⁷ Osman Nuri Ergin, *Türkiye Maarif Tarihi*, İstanbul 1977. s.1096-1103

meslek okullarının reformunda çalışmıştır. Osmanlı Devleti'nin 1. Dünya Savaşı'na Almanya ile birlikte katılmasıyla sadece bu ülkeden uzman ve öğretim gelmeye başlamıştır. Franz Schmidt başkanlığında 19 öğretim üyesinden oluşan "Okul ve Kültür Heyeti", İstanbul Darülfünunu'nda ders vermeye başlamışlardır. Ancak 1918'de savaşın bitmesiyle bu kadro tekrar Almanya'ya dönmüştür.

2.2.2. Cumhuriyet Dönemi

Osmanlı İmparatorluğu'nun- İlber Ortaylı'nın tabiriyle en uzun yüzyılı olan 19.yüzyılda başlayan batılılaşma hareketleri Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra da devam etmiştir. Bu hareketler içinde önemli bir yeri olan öğrenci ve uzman değişimi geleneği kaldığı yerden devam etmiştir. Eğitim, sanat ve kültür alanındaki Fransız etkisi azalsa da devam etmiş; özellikle hukuk, kültür ve sanat alanında cumhuriyetin ilk yıllarında yurtdışına gidenlerin çoğu Fransa'ya gönderilmiştir. Mühendislik, bilim ve teknik konularda ise 1.Dünya Savaşı ile en üst noktasına çıkan Türk-Alman işbirliği devam etmiş; bu alanlarda çok sayıda öğrenci ve uzman eğitime giderken pek çoğu da Türkiye'ye danışman olarak gelmiştir. 1928'de Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü'nün kurulmasında aşağı 20 kişilik bir Alman uzmanlar grubu yer almıştır. Aslıl Alman etkisi ise İstanbul Üniversitesi'nin öğretim kadrosunda, özellikle Almanya'daki Nazi baskısından kaçan Alman öğretim elemanlarının görev almasıyla gerçekleşmiştir. 1933-1945 arasında İstanbul'da 120'den fazla, Ankara'da da 50 civarında Alman ve Avusturyalı yahudi ya da sosyalist öğretim üyesi görev almıştır.¹⁸

Cumhuriyet Osmanlı İmparatorluğu döneminden kalan reformları devam ettirse de aslında yeni bir ülke inşaa ediyordu. Ayrıca yeni kurulan cumhuriyet kendine hedef olarak gelişmiş batı dünyasında bir yer edinmeyi seçmişti. Bu yüzden de Osmanlı İmparatorluğu dönemindeki batılılaşma hareketlerine ve reform girişimlerine hız verildi; ama bu reformların çok ilerisini de gidildi. Osmanlı döneminde varolan sorunların bazılarının da aşılması ile bu süreç daha hızlı ve yoğun bir şekilde devam etti. Yüksek öğrenim, şehircilik ve mimari, ekonomi, madencilik, baraj ve yol gibi altyapı çalışmalarını kapsayan birçok alanda yüzlerce uzman Türkiye'ye getirildi ama Osmanlı İmparatorluğu döneminde olduğu gibi bu uzmanlar içinde en büyük ağırlığı eğitim alanındakiler tutmaktaydı. Ergün'ün aktardığına göre cumhuriyet döneminde Türk

¹⁸ Horst Widmann, *Exil und Bildungshilfe*. Die Deutschsprachige Akademische Emigration in der Türkei nach 1933.

eğitimi hakkında rapor vermiş yabancđ uzmanlardan bazıları ve T¼rkiye'ye geliş yılları şoyledir: John Dewey (1924), P. Monroe (1924), Alfred K¼hne (1925), G.Stiehler (1926), Omar Buyse (1927), Albert Malche (1932), Walker Hines grubu (1933-34), B. Parker (1934), C. Mackenzie (1950), W. Dickerman (1951), JJ. Rufi, E. Tompkins, L. Beals, K.V. Wafford (1952).¹⁹

1950lerle beraber T¼rkiye'nin dışa aılması; Birleşmiş Milletler, NATO gibi uluslararası kuruluşlara üye olmasıyla birlikte Birleşmiş Milletler ve ona bağlı UNESCO, FAO, WHO, UNDP ve ILO, D¼nya Bankası gibi uluslararası kuruluşlar ile Ford Vakfı, Rockefeller Vakfı gibi sivil toplum kuruluşlarının uzmanları T¼rkiye'ye gelmeye başlamıştır. AB tarafından gelen uzmanların bir b¼l¼m¼ de bu s¼re içinde değerlendirilebilir.

Osmanlı İmparatorluğu d¼neminde başlayan ve - şayet AB ile tam üyelik m¼zakerelerini de bu s¼re içinde kabul edersek- hala s¼regiden batılılaşma ser¼veni içinde batılılaşma hareketlerinin insani kaynağını oluşturmak amacıyla yurtdışına g¼nderilen oğrenci, uzman ve b¼rokratlar ile yurtdışından getirilerek rapor yazan, eğitim kurumları kuran ve eğitim-¼đretim hizmetleri yapan bulunan uzmanın batılılaşmaya ne kadar katkısı olmuştur? Bu konuda doyurucu mevcut bir çalışma yoktur. Öte yandan farklı kurumlar tarafından farklı programlar kapsamında gerçekleştirilen bu değişimlerin g¼n¼m¼z bahsi geçen t¼m alanlarda derin etkisi olduğu yadsınamaz bir gerçektir.

Bu etki özellikle milliyetçi ve muhafazakarlar tarafından eleştirilmektedir. Mesela M¼mtaz Turhan, batının ¼st¼nl¼k nedenlerinin tam olarak bilinmemesi Osmanlı'da bir aşağılılık duygusu, hayranlık ve k¼r¼ k¼r¼ne taklit etme çabalarını ortaya çıkarmıştır' demektedir. Bu çabaların sonucu olan değişimlerin de bu taklide katkı yaptıklarını ifade etmektedir.²⁰

Değişimlerin T¼rk batılılaşması içindeki olumlu-olumsuz etkilerini analiz etmeden bir tarihsel gerçeğin altının çizilmesi gerekmektedir. O da batılılaşma hareketlerinin g¼r¼ld¼đu t¼m ¼lke ve toplumlarda bu değişimler gerçekleştirilmektedir. Örneğin batılılaşma hareketlerine Osmanlı İmparatorluğu'ndan bir y¼zyıl kadar ¼nce başlayan

¹⁹ Erg¼n, a.g.e. 453-457

²⁰ M¼mtaz Turhan, K¼lt¼r Değişimleri, 1000 Temel Eser, K¼lt¼r Bakanlığı İstanbul, 1969, s.193-216

Rusya, batılı uzman kullanmaya 17.yüzyıl ortalarından itibaren başlamıştır. Osmanlıların aksine Fransız değil Almanlara ağırlık veren Rusya Osmanlılardan çok daha fazla yabancı uzman kullanmış ve onlara devlet yönetiminde önemli mevkiler bile vermişlerdir.

Osmanlı İmparatorluğu idaresinden bağımsız Mısır'da özerk bir yönetim kuran Kavalalı Mehmet Ali Paşa 18.yüzyıl sonu, 19.yüzyıl başında; başka bir deyişle Osmanlı İmparatorluğu ile aşağı yukarı aynı dönemde batılılaşma hareketlerine başlamıştır. Mısır'da Mehmet Ali Paşa da aynı yöntemle, batılı uzmanların rapor ve destekleriyle yürütmüştür reform hareketlerini O da tıpkı Osmanlılar gibi Fransız uzmanları kullanmıştır; ancak onlara daha fazla yetkiler vererek Osmanlı Devleti'nden daha başarılı olmuştur. Bu durumu, Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa şöyle izah etmiştir:

*"Bâb-ı Âli sivilizasyonu ters taraftan alıyor... Biz de Türkün; fakat biz, bize yön verecek güçte olan uzmanların tavsiyelerini dinleriz."*²¹

Japonya'nın modernleşmesinde de Batılı uzmanların önemli rolleri olmuştur. Özellikle 19.yüzyılın sonu ile 20.yüzyılın başında ABD'den çok sayıda uzman askeri, eğitim ve kültür alanında Japonya'da görev almıştır.

Berkes'in aktardığı İbrahim Paşa'nın yorumu bize batılı uzmanların Osmanlılar tarafından değerlendirilemediğini göstermektedir. Zürcher'in aktardığı üzere Osmanlı İmparatorluğu'nun batılılaşma girişimlerinin istenildiği oranda başarılı olamamasının nedenlerinden biri de eski zihniyete sahip bürokratların yeni sisteme gösterdikleri tepki ve dirençtir. İmparatorluk bürokratlarının özellikle yurtdışından gelen uzmanlara gösterdikleri tepkide gururun ve bir güç mücadelesinin de payı olmuştur.²²

Yine Zürcher'e göre Osmanlı İmparatorluğu'ndaki mevcut ikili sistem imparatorluk tarihe karışmıca kadar devam etmiştir. Bir tarafta batıdan getirilen uzmanların ya da batıya eğitim amacıyla gönderilen Osmanlıların kurduğu batılı anlamda eğitim yapan kurumlar ile eski tarzda eğitim yapan kurumların birlikte varolması iki ayrı zihniyetin

²¹ Niyazi Berkes, a.g.e., s.193

²² Zürcher, a.g.e. s. 46-50.

bir arada yaşamasına neden olmuştur. Ayrıca Birinci Meşrutiyet döneminin sonuna kadar bu ikilik yüzünden yeterli oranda batılı eğitim almış memur ve eğitimci yetiştirilememiştir.²³

Cumhuriyet döneminin temel farkı reformlar ile Osmanlı İmparatorluğu'nda mevcut olan ikiliğin ortadan kaldırılması olmuştur denebilir. Cumhuriyet dönemi Osmanlı döneminde başlatılan batılılaşma girişimlerinin bir devamı olarak kabul edilebilir ama bu girişimler bir adım öteye götürülmüştür. 1924'de kabul edilen Tevhid-i Tedrisat kanunu ile eğitimdeki ikilik ortadan kaldırılmış; medreseler kapatılarak yerlerine laik batılı okullar kurulmuştur. 1925'de fesin yerine şapkanın getirilmesi ile şekli olarak da toplumun, özellikle de şehirlerde batılı gözükmeye amaçlanmıştır. 1926'da batı takvim ve saatinin, 1928'de batı rakam ve alfabetinin, 1931'de de batı ağırlık ve uzunluk ölçülerinin kabulü, Türkiye'nin sadece batılı bir görünüm kazanmasına yol açmamış; aynı zamanda batı dünyası ile iletişimi ve günlük yaşamda da uyumu sağlamıştır.

²³ Zürcher, a.g.e. s. 49

3.TÜRKİYE-AB İLİŞKİLERİ, KÜLTÜR VE KÜLTÜREL ENTEGRASYON

Hollanda Başbakan Yardımcısı ve Ekonomi Bakanı Laurens Jan Brinkhorst ARI Hareketi'nin ve Bahçeşehir Üniversitesi'nin konuğu olarak 19 Haziran 2006 tarihinde Bahçeşehir Üniversitesi'nde yaptığı "Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri: Üyeliğe Doğru" başlıklı konuşmasında şöyle demiştir:

Son 30 yılda AB politikaya ve ekonomiye odaklandı ve kültürel boyutu unuttu. Hem AB hem de Türkiye karşılıklı olarak ciddi biçimde kültüre yatırım yapmalıdır. Türkiye çok eski, çeşitliliğe dayanan zengin bir kültüre sahip ama şu anda kimse modern türk imajından haberdar değil.²⁴

Hollandalı bakanın sözleri bir yönüyle doğru; bir yönüyle de eksik bir saptamayı içermektedir. Brinkhorst'un sözlerindeki doğruluk payı olan gerek AB'nin gerekse de Türkiye'nin Ankara Antlaşması'ndan bu yana süregelen ilişkilerinde kültür yatırım yapılan alanlardan biri olmadığı saptamasıdır. Özellikle Türkiye basit turizm tanıtım kampanyaları dışında ciddi olarak kültürünü tanıtmamış; kültürün de- özellikle AB ile ilişkilerde- uluslararası ilişkilerde politik bir araç haline gelebileceğini tahmin edememiştir. AB de bu sürede Türkiye ile ilişkilerinde kültür konusuna neredeyse hiç değinmemiştir. Brinkhorst'un sözlerindeki görece eksik saptama ise AB'nin kültürel boyutu tamamen unuttuğu noktasıdır. AB, özellikle genişlemeye başladıktan itibaren kültüre büyük bir önem vermeye başlamıştır. Bu çalışmaya konu olan değişim programları özünde eğitim ve kültür amaçlı olarak başlatılmışlardır. Değişim programları dışında AB'nin doğrudan kültürel alanı ve kültürel üretimi amaçlayan hibeleri mevcuttur. Özetle, günümüzde kültür, AB'nin öncelikli alanlarından biri haline gelmektedir.

Tekrar Brinkhorst'un sözlerine dönersek Türkiye'nin 1999 Aralık ayında Helsinki Zirvesi ile AB'ye tam üye için aday oluncaya kadar kültür Türkiye'nin birlik ile ilişkilerinde bir belirleyici değildi. Helsinki Zirvesi ile Türkiye tam üye olunca kültür ve kimlik konusu Türkiye'nin Birlik'e alınması olasılığı üzerine yapılan hararetli tartışmaların ana temalarından biri haline geldi. Sjursen (2007) coğrafya, kültür, din gibi kimlik ile ilişkili konuların özellikle kamuoyunun AB'nin genişlemesi ve genişlemesi alanlarından

²⁴ 'Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri: Üyeliğe Doğru', ARI Hareketi Basın Bülteni, 20 Haziran 2006, www.ari.org.tr

oldukça etkili olduğunu ifade etmektedir. AB içinde olduğu gibi benzer konular Türkiye içindeki AB tartışmalarında da yer almaya başladı; Türkiye'deki AB karşıtı görüşlerin temel dayanak noktası haline geldi. Kültür ilginç bir biçimde Türkiye ve AB içinde Türkiye'nin AB üyeliğine karşı olanları buluşturan ortak bir nokta haline geldi.

Kültürün, özellikle politik ve diplomatik alanda bir tartışma konusu olmasının miladı AB içindeki muhafazakar kanatın eski ve önemli liderlerinden biri olan Fransa eski Cumhurbaşkanı ve Avrupa'nın Geleceğine İlişkin Konvansiyon'un Başkanı Valérie Giscard d'Estaing'in sözleri olarak kabul edilebilir. 2002 yılında d'Estaing '*Türkiye bir Avrupa ülkesi değildir, başkenti Avrupa'da değildir*' diyerek Türkiye'nin 'farklı bir kültürün, farklı bir dünya görüşünün' parçası olduğunu ve Türkiye'nin entegrasyonunun 'Avrupa'nın sonu'nu getireceğini ifade etmiştir.²⁵ Bu sözlerin ardından da Türkiye, müzakerelere başlayabilmek için gerekli olan reformları yapmaya devam ettikçe bu ve benzeri ifadeler daha fazla seslendirilmeye başlanmıştır. Bu ifadeleri en sıklıkla kullananlar D'Estaing örneğinde olduğu gibi Fransız politikacılar olmuştur.

Aralık 2004 Zirvesi bittikten sonra dönemin Fransa Başbakanı Raffarin verdiği bir röportajda şunları söylemiştir:

*Erdoğan'ın iyi niyetinden kuşku duymuyoruz, ancak mevcut ve gelecek hükümetler Türkiye toplumuna Avrupa insan hakları değerlerini ne ölçüde benimsetebilirler?... İslam nehrinin laiklik nehir yatağına girmesini istiyor muyuz?*²⁶

Türkiye'nin üyeliğine en sert biçimde karşı çıkan politikacıların başında gelen Fransa cumhurbaşkanı Nicolas Sarkozy İçişleri Bakanı olduğu dönemde üyeliğe karşı çıkışında kültürü en ön sıralara koymuş; d'Estaing ve Raffarin'in yolundan giderek Türkiye'nin Avrupa kültürüne ait olmadığını ifade etmiştir. Sarkozy bu görüşlerini ise şu şekilde özetlemiştir:

*Eğer Türkiye Avrupalı olsaydı, bundan haberimiz olurdu.*²⁷

²⁵ Valery Giscard d'Estaing 'den aktaran Senem Aydın, 'Avrupa Türkiye İlişkilerinde Kant'ı Aramak', TESEV Yayınları, 2006. s. 4

²⁶ Raffarin Demurs at Turkey's EU Bid, Wall Street Journal, 23 Eylül 2004.

²⁷ Aktaran Senem Aydın, s. 4

Türkiye'nin tam üyelik için resmen aday olmasının ardından, özellikle de 2004'de Kopenhag kriterlerini sağlamaya yönelik reformlarının ardından müzakerelere başlamasının hemen öncesinde ve sonrasında AB içinde Türkiye'ye yönelen kültür merkezli-Avrupa kimliğinin ön planda olduğu Türkiye karşıtı görüşler artarak seslendirilmeye devam etmiştir. Bu sözleşmenin üç ana temeli vardır:

- a) Özellikle 11 Eylül sonrasında iyice ivme kazanan İslam karşıtlığı ve islamı terör ve şiddet ile özdeşleştirme eğitimi
- b) Aşkın, üstün; tarihsel ve dinsel kökenlere dayalı bütüncül-sabit ve kendinden olmayan kültürlerle karşıtlıklara dayalı bir Avrupa Kimliği yaratma arzusu.
- c) AB kamuoylarının AB'nin geleceğine ve genişlemesine ilişkin tutumlarının şekillenmesinde kültür ve kültür ile ilişkili konuların etkili olması.

Bu temel düşünceler özellikle Hristiyan Demokrat, muhafazakar ve aşırı sağcı siyasi gruplar tarafından başta Fransız UMP ve Alman CDU olmak üzere seslendirilmektedir. Bu görüş yukarıda bahsedilen temellere dayalı olarak Türkiye'nin adaylığının sadece Avrupa Kültürü'ne bir tehdit oluşturacağını ve hali hazırda AB içinde oluşmaya başlayan islam sorununu büyütüp Avrupa'nın islamlaşması ile sonuçlanabileceğini iddia etmektedir.

Avrupa Parlamentosu'nda Avrupa Halk Partisi ve Avrupa Demokratları (EPP-ED grubu) adına konuşan Hans Gert Poettering, Türkiye'nin AB'ye girmesi durumunda Avrupa'nın kimliğini kaybetmesinden, AB'nin birlik ve beraberliğini sağlayan 'biz' hissini kaybolmasından büyük endişe duyduğunu dile getirmiştir.²⁸ Politik bir kimliği olmayan ve bir AB bürokrati olarak konuya teknik ve ilke düzeyinde bakması gereken dönemin Tarım Komiseri Franz Fischler komisyonun bir başka üyesi Genişlemeden Sorumlu Komiser Verheugen'e bir mektup yazarak Türkiye'nin 'kendine özgü bir toplum' olduğunu, 'Avrupalı olmaktan çok doğulu' olduğunu ve AB'nin 'ortak kimliğini' zayıflatabileceğini söylemiştir. Fischler, bu mektupta kültürel, dini ve tarihsel kriterler bakımından Kafkas ülkeleri, Rusya ve Ukrayna'nın Türkiye'ye göre daha Avrupalı olduğunu ifade etmiştir.²⁹ Hem tarihe hem de 11 Eylül sonrası islam karşıtlığına referans veren bir başka Avrupa Komisyonu üyesi olan Ortak Pazar

²⁸ Avrupa Parlamentosu Oturumu, Turkey's Progress towards Accession, 13 Aralık 2004.

²⁹ 'Franz Fischler criticises EU Plans for', Financial Times, 10 Eylül 2004.

Komiseri ve Hollanda Liberallerinin lideri Fritz Bolkestein, 70 milyon Müslüman'ın AB'ye katılmasına izin verilmesi halinde Avrupa Hıristiyan medeniyetinin İslam tarafından istila edilme tehlikesiyle karşı karşıya kalabileceğini söylemiştir. Bolkestein, ayrıca bunun, Osmanlı ordusunun Viyana kapılarında yenildiği 1683'u unutmak anlamına geleceğini de eklemiştir.

AB içindeki politik ve bürokratik alanlarda en üst düzeyden gelen bu görüşler Türk-İslam kimliği ile Avrupa-Hıristiyan kimliği arasında tarihe dayalı kültürel, dini ve coğrafi farklılıkların Türkiye'nin tam üyeliğini engelleyen en önemli faktör olduğunun altını çizmektedir. Aralık 1999 Helsinki sonrası ama özellikle de Ekim 2004 Brüksel Zirvesi sonrasında AB içindeki genişleme tartışması Türkiye üzerinden bir kültür-kültürel kimlik tartışmasına dönüşmeye başlamış; Brinkhorst'un başta ifade ettiği görüşleri önceden duymuşçasına AB içinde kimlik politik, ekonomik, hukuksal konuları ağırlık kazanmaya başlamıştır. Bu tartışmalar bir açıdan da AB içindeki iki temel farklı görüşün tartışması ve eğitim-kültür politikasında şekillenen genel kültür ve kültürel kimlik anlayışının da sorgulanması anlamına gelmektedir. Bu tartışmalar çoğunlukla sosyalist-sosyal demokrat-yeşil-liberal cephe tarafından savunulan 'Avrupa'nın', Aydın'ın (2004) tanımı ile '*aşkın ya da içsel olmayan ortak değerler üzerine kurulu bir siyasi proje*' mi yoksa hıristiyan demokrat-muhafazakar-aşırı sağcılar tarafından savunulan '*farklılıklarla ve çeşitlilikle yaşayamayan ortak bir kültürel ve tarihi kimlik*' mi olduğunun da tartışmasıdır.³⁰ Doğal olarak da Türkiye'nin bu tartışmanın tam ortasında olması hiç şaşırtıcı değildir. AB doğuya doğru genişlediği Mayıs 2004 ve Ocak 2008 genişlemelerinde buna benzer bir tartışma yapmamıştı. Kriterler üzerinden ve teknik düzeyde bir tartışma söz konusu olmuştu. Kimlik ve kültür tartışmasını başlatan ve yapan AB içindeki unsurlar bu ülkelerin batılı ve Avrupalı kimliğinden şüphe duymamışlardı.³¹

³⁰ Aydın, a.g.e. s. 5

³¹ EuroBarometer Araştırmaları göstermektedir ki AB üyesi ülkelerdeki kamuoyları da bu konuda bir şüphe duymamışlardır. Bunun için bakınız: Sjursen (2002, 2004), Lundgen (2006) ve Sjursen&Riddervold (2006)

3.1. Türk Toplumunun AB'ye Bakışında Kültür

Kültürün Türkiye-AB ilişkilerine yönelik tartışmalardaki ne kadar önemli bir konuma sahip olduğunu anlamak için tartışmanın öbür tarafına; Türk tarafına, özellikle de kamuoyunda AB'ye yönelik tartışmalara ve Türk toplumun AB algısına ve tam üyeliğe bakışına da dikkat etmek gerekmektedir. Bir başka deyişle madalyonun öbür yüzüne de bakmamız şarttır. Türk tarafına bakıldığında ise ilk bakışta görülen nokta görülen AB'den belli açılardan farklı bir tablodur. Türk toplumunun AB algısı büyük oranda ekonomi ile şekillendiğinden kültür ikincil bir konuma sahip olarak görülmektedir. Ancak hemen vurgulanması gereken nokta ise kültür konusunun Türk toplumunun AB üyeliğine bakışında ve özellikle de tam üyeliğe yönelik, özellikle olumsuz kanaatlerinin oluşmasında siyasi konular ile birlikte etkili bir rol oynadığıdır.

3.1.1. Türk Toplumunun AB'yi ve AB Ülkelerini Algısı

A&G şirketinin 2006'da yaptığı araştırma sonuçları Türk toplumunun genel AB algısı hakkında önemli ipuçları vermektedir. Araştırmada Türk halkına hangi ülkeleri dost gördüğü sorulduğunda Fransa'yı dost sayanların oranı yüzde 2.8 olarak ortaya çıkarken bu oran İngiltere için yüzde 3.2; Yunanistan için ise yüzde 4.2 olarak gerçekleşmiştir. Bu oran AB dışı ülkeler için ise AB ülkelerine göre çok daha yüksek çıkmaktadır: ABD için yüzde 3.6, Rusya için yüzde 8 ve İran için de yüzde 29 olarak gerçekleşmiştir.

Araştırma sonuçlarına bakıldığında Türk halkının genel olarak AB'yi bütün bir varlık; neredeyse tek bir devlet gibi algıladığı ortaya çıkmaktadır. AB ülkelerine yönelik benzer oranlar bu görüşü desteklemektedir. Örneğin Türk halkının dost olarak Fransa ve İngiltere'yi neredeyse aynı olarak algılaması AB içindeki politik farklılıkların kamuoyunda hiçbir şekilde bilinmediğini ortaya koymaktadır. Fransa Türkiye'nin üyeliğine hem devlet hem de kamuoyu düzeyinde Avusturya ile birlikte en karşı olan ülkedir. Üstelik Türkiye'nin ve kamoyunun en hassas olduğu konuların başında gelen Ermeni Soykırımı meselesinde de soykırımı tanıyan ilk ülkedir ve bu konuda uluslararası toplulukta en aktif rolü alanlardan biridir. Ermeni soykırımı konusu neredeyse Fransa-Türkiye ilişkilerini durdurma noktasına gelmiştir. Oysa İngiltere ilk günden beri hem devlet hem de kamuoyu nezdinde Türkiye'nin tam üyeliğine en büyük desteği veren ülke konumundadır. İngiltere başta Ermeni konusu ve PKK terörü gibi konularda da Türkiye'yi diğer AB üyesi ülkelere göre çok daha fazla desteklemektedir. İngiltere Parlamentosu, "Ermeni Soykırımı"ni tanıyan bir yasayı kabul etmeyen

parlamentolardan biridir. İngiltere'nin resmi temsilcileri "soykırım" sözcüğünü kullanmamaktadır.

Araştırmanın ortaya koyduğu bir başka veri de AB dışı ülkelerin; Rusya ve İran gibi geçmişte resmi düzeyde ve kamuoyu nezdinde gerginlikler yaşanan ülkelerin AB ülkelerine göre açık bir biçimde daha fazla dost olarak algılandıklarıdır. 1980ler ve 1990lar boyunca Türkiye'deki islami terörün finansmanından; politik cinayetlerden ve Hizbullah eylemlerinden sorumlu tutulan İran bir anda Türklerin en yakın dost gördükleri ülke haline gelebilmektedir.

Bu veriler Türk halkının dış politika algısının

- a) Türk kamuoyunun dış politika ve dost algısı duygusal olduğunu; rasyonel nedenlere dayanmadığını
- b) Türk halkının eski "Türkün Türkten başka dostu yoktur" (No friends for the Turks than the Turks) sözünü doğrular biçimde hiç bir ülkeyi dostu olarak görmediğini
- c) Türk kamuoyunun dış politika algısı konjoktüre göre değiştiğini göstermektedir.

Araştırmaya dair en önemli gösterge hiç kuşkusuz AB ülkelerinin dost görülme oranlarının yüzde 5'e bile ulaşamamasıdır. Bu algının nedenlerine bakıldığında ise Türk kamuoyunun AB'ye karşı çok ciddi bir güven sorunu olduğunu görmekteyiz. Infakto araştırma şirketinin 2006 yılında gerçekleştirdiği 'Turkish Youth Over Troubled Water'³² başlıklı araştırmaya göre Türk seçmeni ve gençliği AB'nin Türkiye'yi bölmeye çalıştığını; Sevr Antlaşması'nı yeniden yürürlüğe sokmaya çalıştığını ve PKK başta olmak üzere ayrılıkçı hareketleri desteklediğini ve Türkiye'nin bölünmesini istediğini düşünmektedir. Araştırmaya sonuçlarına göre Türk seçmeninin yüzde 75'i AB ülkelerinin PKK'yı desteklediğine inanmaktadır. Genel seçmenin yüzde 66'sı AB'nin talep ettiği reformların Sevr Antlaşması'nın yeniden yürürlüğe girmesi için bir hazırlık olduğuna inanmaktadır. AB'nin Türkiye'yi bölmek istediğine inananlar ise yüzde 65 dolayındadır.

³² Turkish Youth Over Troubled Waters, AB Değerleri Araştırması-1 Infakto 2006,

A&G'nin araştırmasına göre Türkiye, AB'ye mutlaka girmelidir diye düşünenlerin oranı 2002'de yüzde 56.5'ten 2006'da yüzde 32.2'ye düşmüştür. Türkiye kesinlikle AB'ye girmemelidir görüşünü savunanların oranı aynı süre içinde yüzde 17.9'dan yüzde 25.6'ya çıkmıştır.

Infakto'nun araştırmasına göre ise Türkiye'nin tam üyelik önündeki en büyük engel olarak din gösterilmektedir. Genel seçmenin yüzde 43'ü Türkiye'nin müslüman olmasının tam üyelik yolundaki en büyük engel olduğunu ifade etmektedir.

3.2. Avrupa Kamuoyunun Türkiye'nin Üyeliğine Bakışında Kültür

Türkiye Aralık 1999 Helsinki Zirvesi ile AB'ye tam üyelik için resmi adaylık statüsü kazandı. Bu tarihten sonra yapılan 2000'den günümüze kadarki tüm EuroBarometer araştırmaları göstermektedir ki Türkiye'ye olan kamuoyu desteği düşüktür ve bu oran da gittikçe daralmaktadır.³³Türkiye'ye en düşük destek Mayıs 2004 genişlemesinden önce AB'yi oluşturan EU-15 ülkeleri arasında görülmektedir. 2001'de EU-15 arasında Türkiye'nin tam üyeliğine karşı çıkanların oranı yüzde 46 iken bu oran 2005 Sonbahar'ında yüzde 57'e çıkmıştır. EU-15 dışında kalan yeni üye olan 10 ülkede ise bu oran yüzde 44'e düşmektedir. Genel bir değerlendirme yapıldığında ise AB vatandaşlarının yüzde 55'i Türkiye'nin tam üyeliğine karşı çıkarken sadece yüzde 31'i Türkiye'nin tam üyeliğine destek vermektedir. EU-15 içinde bu destek yüzde 29'a düşerken Yeni-10'da ise yüzde 38'e çıkmaktadır.

Türkiye, potansiyel AB adayı ülkeler için de en az desteğe sahip olan ülke konumundadır. 1 Ocak 2007 tarihinde AB'ye tam üye olan Bulgaristan'a destek +11³⁴ ve Romanya'ya ise +1 olarak gerçekleşmiştir. Şu anda Türkiye ile birlikte müzakerelere başlayan Hırvatistan'a destek ise +16 konumundadır. Tam üyelik için resmi adaylık statüsü kazanan Makedonya'ya ise destek şu anda -1'dir. Henüz resmi olarak resmi adaylık statüsü kazanmamış Balkan Ülkeleri Sırbistan, Bosna-Hersek ve Arnavutluk'un gelecekteki tam üyelikleri için AB Kamuoyu desteği bile Türkiye'den daha fazladır. AB Kamuoyu'nun Arnavutluk'un potansiyel adaylığı için desteği -17 olarak gerçekleşirken müzakerelere başlamış Türkiye'ye destek ise 2006'da -24 iken son rakamlara göre -35 olmuştur.

³³ 2000-2006 arası EuroBarometer araştırma sonuçları için bakınız: Ruiz-Jimenez&Torreblanca (2007)

³⁴ Destek verenler ile karşı olanların farkı.

Ülke bazında baktığımızda ise sadece 4 AB üyesi ülke kamuoyunun (İsveç, İspanya, Polonya, Portekiz) çoğunluğu Türkiye'nin AB'ye tam üyeliğine destek vermektedir. Buna karşın Avusturya, Kıbrıs, Lüksemburg, Yunanistan, France ve Finlandiya kamuoylarının büyük çoğunluğu Türkiye'nin tam üyeliğine karşı çıkmaktadır.

Peki bu karşı çıkmanın arkasında ne yatmaktadır? Ruiz-Jimenez ve Torreblanca (2007) AB Kamuoyu'nun Türkiye'nin tam üyeliğine bakışını inceledikleri çalışmalarında³⁵ ortaya koymaktadırlar ki Türkiye'nin üyeliğine destek verenler daha çok demokrasi ve insan hakları gibi 'uluslar-ötesi' ve 'uluslar-üstü' değer ve evrensel ilkelere hareket ederken karşı olanlar ise kimlik ve kültürel konulara dayanmaktadırlar.

Sjursen (2007) AB Kamuoyu'nun birliğin geleceğine ve genişlemesine olan bakış açısını 3 ana konunun belirlediğini söylemektedir:

1. **Faydalar:** Bir genişlemenin AB'ye ne kadar kar ne kadar zarar getirdiğine bakan pragmatiklerin düşüncelerini oluşturmaktadır.
2. **Değerler:** AB'yi coğrafi, kültürel bir birlik olarak tanımlayanlar tarafından dikkate alınmaktadır. Tarih, kültür, gelenek gibi kimliksel konuları içeren değerler bu görüşü savunanlar tarafından AB'nin genişlemesinde de başat rolü oynamalıdır.
3. **Evrensel Prensipler:** Demokrasi, insan hakları, serbest piyasa, sosyal-refah devleti, hukukun üstünlüğü gibi değerleri savunan birliğin genişlemesini de bu değerler üzerinden olsun görüşünü benimseyenler tarafından ön plana çıkarılmaktadır.

Bu üç farklı perspektif genişleme ve birliğin geleceği ile ilgili olarak kamuoyunda bir bölünme yaratmaktadır. Bu bölünme büyük oranda Balkan Ülkeleri'nin AB üyelikleri ile ilgili bir durumdur. Türkiye söz konusu olduğundan ise AB kamuoyunun homojen olarak karşı olduğunu söyleyebiliriz.

³⁵ Antonia M. Ruiz-Jimenez&Jose I. Torreblanca (2007) European Public Opinion and Turkey's Accession: Making Sense of Arguments For and Against, European Policy Institutes Network Working Paper No.16, May 2007.

Geçmiş genişlemeler ile Türkiye'nin adaylığı kıyaslandığında kültürün ve kimliksel konuların genişleme konusunda ne kadar etkili olduğu görülebilir. Sjursen (2002, 2004) genişlemelerde kamuoylarının yeni aday ülke ile arasında bir yakınlık bir akrabalık hissederse; başka bir deyişle Avrupa ve Avrupalılık'a referans vererek destek verdiğini ifade ediyor. Nitekim Lundguen (2006) AB kamuoyunda Türkiye'nin ve Romanya'nın tam üyeliklerine verilen destek arasındaki farkı³⁶ da bu saptama üzerinden açıklamaktadır. Sturjen&Riddervold (2006) Danimarka kamuoyunda Baltık Ülkeleri'nin tam üyeliğine olan kamuoyu desteğini de yine bu şekilde açıklamaktadırlar. Ruiz-Jimenez ve Torreblanca (2007) da uzun vadede ülkelerinin zararına olsa da İspanya kamuoyunun AB'nin doğuya doğru genişlemesine verdiği desteğin büyük oranda kültürel olduğunu ifade etmektedir.

2006 EuroBarometer Araştırması'na göre kültürel farkların çok önemli olduğuna inanan AB vatandaşlarının oranı yüzde 61 olmuştur. Türkiye'nin tam üyeliğine karşı çıkanların oranının ortalamanın üstünde olduğu Almanya ve Yunanistan'da bu oranlar ise %74 ve yüzde 79 olarak gerçekleşmiştir.

3.3. Gençlerin Türkiye'nin Tam Üyeliğine Bakışı

Gerek Türk gerekse de AB gençliği Türkiye'nin tam üyeliği konusunda son kararı verecek toplumsal kesim olması açısından Türkiye'nin tam üyeliği için hayati bir önem taşımaktadır. Tam üyeliğin uzun vadeli bir süreç olduğunu düşünülürse günümüz gençliği Türkiye'nin üyeliği için karar aşamasına gelindiğinde kamuoyunu oluşturacak ya da karar alma mekanizmasında yer alacaktır. Bu açıdan bakıldığında gençlik AB-Türkiye ilişkilerinin geleceğini temsil etmektedir.

Türk gençliğinin AB'ye bakışı genel seçmene oranla görece daha olumlu olsa da aynı ön yargıların mevcut olduğunu ve aynı kültürel algının Türk gençliğinin AB'ye yönelik algısını şekillendirdiğini söyleyebiliriz.

Türk gençliği ilk bakışta çok büyük oranda AB'ye tam üyeliği destekliyor gözükmektedir. Infakto'nun yukarıda bahsedilen araştırmasının ortaya koyduğu gibi Türk gençliği çok az bir oranda da olsa genel seçmene göre AB'ye yönelik olarak daha

³⁶ Türkiye'ye destek -35 iken Romanya'ya olan destek +1 olmuştur.

olumlu bir görüşe sahip. Öte yandan gençlerin büyük çoğunluğu tıpkı genel seçmen gibi AB'ye siyasi açıdan olumsuz bakmaktadır. Infakto araştırmasına göre genel seçmenin yüzde 75'i AB'nin PKK'ya destek verdiğine inanmaktadır. Gençler arasındaki bu inanca sahip olanların oranı ise yüzde 67'dir. AB'nin Türkiye'den istediği reformların Sevr Antlaşması'nın yeniden uygulanması için bir hazırlık olduğuna inanan gençlerin oranı yüzde 60'dır (Genel seçimde bu oran yüzde 66 olmuştur). AB'nin Türkiye'yi bölmek istediğine inanan gençlerin oranı da yine yüzde 60 olmuştur (Genel seçimde bu oran yüzde 65'dir.)

ARI Hareketi ve Generation Europe Vakfı tarafından gerçekleştirilen 'Türk Gençliği'nin AB Perspektifleri' başlıklı araştırma da 15-18 yaş arası lise gençliğinin AB'ye yönelik kaanatleri ve AB algısı konusunda bize bazı önemli veriler sunmaktadır.³⁷

Araştırmaya katılan gençlerin yüzde 60'ı AB'ye katıldığımızda kültürel değerlerimiz tehlikeye girecek demektedir.

Generation Europe Vakfı tarafından benzer bir araştırma da Avrupalı gençler arasında gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre ***“Türkiye'nin AB'ye katılımı önündeki en büyük engel nedir?”*** sorusuna verilen cevaplarda çıkan sonuçlar şu şekildedir:

- a) İnsan hakları yüzde 41.1
- b) Ekonomik istikrarsızlık yüzde 27.8
- c) Dinsel ve Kültürel Farklılıklar yüzde 23.2
- d) Ortadoğu'ya Sınırı olması yüzde 7.9

Bu rakamların da ortaya koyduğu gibi gençler için dinsel ve kültürel farklar AB ortalamasının çok altında bir önem ifade etmektedir. İnsan hakları ve ekonomi gibi 'ulus-ötesi' ve 'uluslar-üstü' değerler gençler için çok daha fazla önemlidir.

AB Türkiye Delegasyonu tarafından desteklenen ve amacı Türk, Yunan ve Avusturya gençleri arasındaki iletişimi arttırarak karşılıklı olarak önyargıları ortadan kaldırmak ve bu sayede de adı geçen ülkelerdeki Türkiye'nin tam üyeliğine olan olumsuz havayı

³⁷ Araştırma 'Avrupa Gençlik Ajandası'nın Türkiye'deki liselerde dağıtılmaya başlanmasının bir parçası olarak proje sahibi ARI Hareketi ve Generation Europe Brussels tarafından lise gençliği arasında 2003-2004 eğitim-öğrenim döneminde yürütülmüştür.

dağıtmak olan ‘*Youth is the Key*’ (**Anahtar Gençlik**) Projesi³⁸ kapsamında gerçekleştirilen araştırma da ortaya koymaktadır ki gençler arasında gerek AB’nin genişlemesine gerekse de Türkiye’nin AB’ye tam üyeliğine verilen destek ortalamalarının üstündedir. Örneğin EuroBarometer (2006) Avusturya’da Türkiye’nin tam üyeliğine olan desteği yüzde11 olarak ölçerken Anahtar Genlik araştırmasına göre Avusturyalı üniversite öğrencileri arasında bu oran yüzde 45.7’e çıkmaktadır. Aynı durum Yunan üniversite gençliği için de geçerlidir. Yunanistan’da Türkiye’nin tam üyeliğine karşı olanların oranı yüzde 80 iken Yunan üniversite öğrencileri arasında bu oran yüzde 44.9’a kadar düşmektedir. Yine aynı şekilde bu ülkelerdeki genel ortalamanın aksine Türkiye’nin üyeliğinin önündeki engeller sıralamasında din ve kültür birinci değil üçüncü sırada yer almaktadır. Ekonomi ve demokrasi Yunan ve Avusturya gençleri için Türkiye’nin önündeki en büyük iki engeldir (Youth is the key, 2006).

Tüm bu araştırmaların ortak noktası görüldüğü gibi AB içindeki gençler için dinsel ve kültürel değerler Türkiye’nin önündeki en büyük engel değildir. Demokrasi, insan hakları ve ekonomi gibi değerler gençlerin Türkiye’nin tam üyeliği önünde gördükleri en büyük engellerdir. Din ve kültür ise bu iki konunun arkasında yer almaktadır.

³⁸ Proje hakkında detaylı bilgi için Tunga Yılmaz (2006). Towarda a New Pattern of Youth Participation, Turkish Policy Quarterly, Vol.5 No.1- Spring 2006.

4. AB VE DEĞİŞİM PROGRAMLARI

Topluluk programları, Avrupa Birliği üye ülkeleri arasında işbirliğini geliştirerek Avrupalılık bilincinin, yenilikçilik ve girişimcilik anlayışının yerleşmesini desteklemek, Topluluk politikalarının ve mevzuatının uygulanmasına ve Birliğin karşılaştığı sorunlara ortak çözümler yaratılmasına katkı sağlamak amacıyla oluşturulmuştur. Tüm bu hedefler doğrultusunda yapılması öngörülen çalışmalar ve Topluluk bütçesinden yapılan mali katkılara hukuki bir çerçeve oluşturulması için yapılandırılan Topluluk programlarının başlangıcı 1970'li yıllara dayanmaktadır. Topluluğun politikaları kapsamındaki öncelikli alanlarda yürütülen temel faaliyetlerin bütünleştirilmesi hedeflenmiştir. Söz konusu programlar belirlenen amaç ve koşullara uygun olarak hazırlanan uluslararası projelere mali destek sağlamaktadır.

Topluluk programları 1 Ocak 2007 itibariyle yeni bir döneme girmiştir. Eğitim alanında, 2007-2013 yıllarını kapsayan bu yeni dönemde, üye ve aday ülkeler arasında işbirliğinin geliştirilmesiyle politikaların uyumlaştırılması ve halklar arasında yakınlaşma sağlanarak bütünleşmenin kolaylaştırılması hedeflenmektedir. 15 Kasım 2006 tarihli Avrupa Toplulukları Resmi Gazetesi'nde yayımlanarak yürürlüğe giren 1720/2006/EC sayılı Karar ile "Hayatboyu Öğrenme Programı" (Lifelong Learning Programme-LLP) tesis edilmiştir. Yeni program, AB çapında bir bilgi toplumu yaratılmasını ve daha iyi iş imkânları sağlanması ile toplumsal bütünleşmenin hızlandırılmasını hedeflemektedir. Program, dört sektörel alt program, bir ortak konulu program ve Jean Monnet eylemi altında toplam 57 faaliyet ve önceliği desteklemektedir.

Türkiye, AB'ye aday ülke olarak, katılım öncesi strateji doğrultusunda Topluluk program ve ajanslarına katılma olanağı elde etmiştir.

4.1. Hayatboyu öğrenme Programı

Avrupa Birliği Eğitim ve Gençlik Programları, 1 Ocak 2007 tarihi itibariyle yeni bir döneme girmiştir. 2013 yılı sonuna kadar sürecek yedi yıllık bir dönemi kapsayan Hayatboyu Öğrenme (LLP = Lifelong Learning Programme) ve Gençlik (Youth in Action) Programları, önceki programlarda olduğu gibi AB üyesi ülkeler, EFTA ülkeleri (Norveç, İzlanda ve Lihtenştayn) ve Aday Ülkelerin (Türkiye) katılımıyla gerçekleştirilecektir. Ayrıca, Batı Balkan ülkeleri ve İsviçre'nin de önümüzdeki yıllarda programlara katılımı öngörülmektedir.

Ülkemiz, Avrupa Birliği Eğitim ve Gençlik Programlarına "tam üye" olarak 1 Nisan 2004 tarihinden itibaren katılmıştır. Yoğun bir ilgi ve talebin gerçekleştiği ve 31 Aralık 2006'da sona erecek bu ilk dönemde, Socrates (Genel Eğitim), Leonardo da Vinci (Mesleki Eğitim) ve Gençlik programları çerçevesinde, gerek katılım öncesi AB fonlarından gerekse ulusal katkı paylarından oluşan toplam 67 milyon Avro'luk bir bütçe oluşturulmuş, ülkemiz eğitim ve gençlik sektörüne karşılıksız hibe olarak kullanılmıştır. Hibe kullandırma oranı, yüzde 100'e yaklaşan bir seyir izlemiştir. Programların uygulandığı bu ilk üç yıl itibariyle toplam 3.035 proje desteklenmeye değer bulunmuştur. Yaklaşık 40.000 vatandaşımız, Avrupa Birliği ülkelerinde gerek Programlar gerekse bireysel faaliyetler çerçevesinde bilgi ve deneyim artırma amaçlı değişim ve yerleştirmelere katılmış, yenilikçi yaklaşımların ülkemize kazandırılmasında önemli katkılar sağlamıştır.

Genel ve mesleki eğitimin yanısıra eğitimle ilgili tüm alt program ve faaliyetleri bütüncül bir yaklaşımla tek bir programda toplayan Hayatboyu Öğrenme Programı (LLP), yeni kuralları, basitleştirmeleri ve ülke merkezli faaliyetlerdeki artış nedeniyle özel bir önem taşımaktadır. Avrupa Parlamentosu ve Konseyi'nin LLP' yi yasalaştıran 15 Kasım 2006 ve 1720/2006/EC sayılı Kararı, Hayatboyu Öğrenme Programı'nın genel amacını şöyle ifade etmektedir: 'Hayatboyu öğrenme yoluyla Topluluğu ileri bir bilgi toplumu haline getirmek, daha çok ve daha iyi iş imkanı yaratmak, sosyal bütünlüğü geliştirmek; çevrenin gelecek kuşaklar için daha iyi korunmasını sağlamak; özellikle de dünyada bir kalite referansına dönüşmelerini temin etmek amacıyla Topluluk içindeki eğitim ve öğretim sistemleri arasında karşılıklı değişim, işbirliği ve hareketliliği güçlendirmek".

Bu hedeflerin, ülkemizin eğitim ve öğretim hedefleriyle de örtüştüğü açıktır. Bu nedenle, ülkemiz, 1 Ocak 2007'de başlayan Hayatboyu Öğrenme Programı'na (LLP) yine "tam üye" olarak katılacaktır. Üstelik, yeni dönemde, eğitimle ilgili tüm kurum ve kuruluşlarımızın yoğun talebini daha iyi karşılamak üzere 2007-2013 bütçe döneminde programların bütçesinin yaklaşık yüzde 70 oranında artırılması planlanmaktadır.

Hayatboyu Öğrenme Programı, ilk ve orta öğrenimdeki öğrencilerimizden yetişkinlere, mesleki eğitim stajyerlerinden üniversite öğrencilerine, temel beceri ihtiyacı duyan insanlardan eğitim profesyonellerine kadar herkes için eğitim ve öğretimde gelişme

imkanları ve karşılıksız mali katkı sağlayacaktır. Aşağıdaki tablo, Programlara ilişkin yalnızca temel bilgi verme amacını taşımaktadır.

Şekil 1.1

HAYATBOYU ÖĞRENME PROGRAMI (LLP)

COMENIUS PROGRAMI (Okul Eğitimi)	ERASMUS PROGRAMI (Yüksek Öğretim)	LEONARDO DA VINCI PROGRAMI (Mesleki Eğitim)	GRUNDTVIG PROGRAMI (Yetişkin Eğitimi)
Ortak Konulu (Transversal) Program			
4 Temel Faaliyet: Politika Geliştirme; Dil Öğrenme; BİT; Örnek Uygulamaların Yaygınlaştırılması			
Jean Monnet Programı			
3 Temel Faaliyet: Jean Monnet Eylemi; Avrupa Kurumları; Avrupa			

4.1.1. Erasmus Değişim Programı

Erasmus programı, Avrupalı yükseköğretim kurumlarının birbirleri ile işbirliği yapmalarını teşvik etmeye yönelik bir Avrupa Birliği programıdır. Yükseköğretim kurumlarının birbirleri ile ortak projeler üretip hayata geçirmeleri; kısa süreli öğrenci ve personel değişimi yapabilmeleri için karşılıksız mali destek sağlamaktadır.

Bunun yanı sıra yükseköğretim sistemini iş dünyasının gereksinimlerine uygun olarak geliştirmek ve üniversite mezunlarının iş dünyasında istihdam edilebilirliğini arttırmak amacıyla yükseköğretim kurumları ile çalışma çevreleri arasındaki ilişkilerin ve işbirliğinin arttırılmasını da teşvik etmektedir.

Ulusal Ajans bünyesinde mali destek sağlanan Erasmus faaliyetleri şöyledir:

a) Öğrenci Hareketliliği

Öğrenim Hareketliliği

Staj Hareketliliği

b) Personel Hareketliliği

Ders verme Hareketliliği

Personel Eğitimi Hareketliliği

c) Hareketliliğin Organizasyonu

d) Erasmus Yoğun Dil Kursları

e) Yoğun Programlar

4.1.2. Erasmus Değişim Programı ve Avrupalılaşmak

Erasmus programı ile Komisyon, AB’de ve Türkiye’de bulunan üniversiteler arasında daha sıkı bir kurumsal işbirliğinin teşvik edilmesini amaçlamaktadır. Bu işbirliği sadece tecrübe alışverişi ve müfredatın geliştirilmesini değil, aynı zamanda her iki tarafın öğrencilerine de açık olan, ortak bağımsız akademik kurumların oluşturulmasını da kapsamaktadır. Bu kurumlar, AB ve Türk kimliği, tarihi, kültürü ve uygarlığı ile ilgili araştırma ve eğitim faaliyetleri yürütürken ve AB entegrasyonu konusunda eğitim programları geliştirilmektedir. Komisyon, ortak fakültelerin ya da enstitülerin kurulması amacıyla, AB çalışmalarına ağırlık veren Türkiye’de yerleşik akademik kuruluşlar ile benzer lisans ve lisans-üstü eğitim veren AB’de yerleşik akademik kuruluşlar arasındaki bağların güçlenmesini teşvik etme yönündedir. Bunun dışında, Komisyon, AB-Türkiye diyalogu bakımından önem taşıyan hukuk, ekonomi, sosyal bilimler ve tarih alanlarında, AB ve Türkiye’deki akademik kuruluşlar arasında işbirliğini desteklemektedir. Bu alanların tümünde, Türk ve Avrupalı akademisyenlerin ortaklaşa yapacağı araştırma ve yayınlar teşvik edilmektedir. Seminer, konferans ve atölye çalışmaları gibi entelektüel tartışmaların düzenlenmesi de aynı şekilde teşvik edilmektedir. Son olarak, Komisyon,

değişik alanlarda çalışan meslek sahibi gençlerin değişim programlarından yararlanabilmesini teşvik amacıyla kısa dönemli bir staj programı geliştirme imkanı yaratmıştır.

Uluslararası bütünleşmenin bir ayağı da Avrupa Birliği oluşturma çabalarıdır. Ülkemizin Avrupa ile her alanda bütünleşme çabaları oldukça eskiye uzanmaktadır. Türkiye'nin, çeşitli kesintili dönemler dışında, Avrupa Topluluğuna dahil olma çalışmaları uzun vadeli bir programın parçasıdır. Ülkemizin, 1960'lı yıllarda başlayan, Avrupa Ekonomik Topluluğuna entegrasyon çalışmaları bugün belli bir noktaya ulaşmıştır. Avrupa topluluğuna katılmanın ülkemizin ekonomik ve ticari hayatına yapacağı katkıları ile ülkemizin bu alanlarda gerçekleştirmesi gerekenler çeşitli boyutları ile ve çeşitli vesilelerle tartışılmıştır. Ancak, bütünleşmenin kültürel boyutu da büyük bir öneme sahiptir.

Türkiye giderek Avrupa ile daha çok bütünleşmeye doğru yol almaktadır. Bu yolda, Türkiye'nin Avrupa içindeki yeni rolünün gittikçe kuvvetleneceği açıktır. Türkiye Batı normlarını kendi ulusal normlarına uydurarak bir sentez oluşturmaktadır. Bu noktada eğitimin ve sosyal alanda yenilenmenin önemi açıktır.

5. DEĞİŞİM PROGRAMLARINDA TÜRKİYE

5.1. Erasmus Programı

Türkiye, 2004-2005 eğitim-öğretim senesinde AB'nin eğitim alanındaki değişim programı olan Erasmus'a dahil olmuştur. Bu süreçte toplam 65 üniversite Erasmus programına akredite olmuştur. Bunlardan 46 tanesi öğrenci değişimi, 41 tanesi ise öğretim üyesi değişimi yapmıştır.

2007-2008 eğitim-öğrenim yılına kadar toplam 1142 Türk öğrenci; 339 öğretim üyesi AB'nin çeşitli ülkelerindeki üniversitelere gitmiştir.

Değişim programlarına katılan öğrencilerin Türkiye'deki toplam üniversite öğrencisi içindeki oranı yüzde 0,096 olarak gerçekleşmiştir. Öğretim üyelerinin oranı ise yüzde 0,43 olmuştur.

Türk öğrencilerin en çok değişim yaptığı ülkeler Almanya, Hollanda ve Fransa olmuştur. İlginç bir gösterge olarak Türkiye'nin ilişkisinin, özellikle de eğitim alanında az olduğu Polonya ve Çek Cumhuriyeti'nin Türk öğrencilerinin değişime gittiği ilk 10 ülke arasında olduğunu görmekteyiz. Yunanistan da yine Türk öğrencilerin en çok tercih ettiği ilk 10 ülke arasında yer almaktadır.

Türkiye'nin en çok öğretim üyesi gönderdiği ülkeler ise Almanya, Çek Cumhuriyeti ve İtalya olmuştur.

Öğrencilerin en çok değişim yaptığı alanlar işletme, sosyal bilimler ve mühendislik alanlarıdır. Öğretim üyelerinin en çok değişim yaptığı alanlar ise mühendislik, işletme, doğa bilimleridir.

Değişime katılan öğrencilerin yüzde 53'ü kız; yüzde 47'si de erkektir. Öğretim üyesi oranında ise erkekler yüzde 58, kadınlar yüzde 42 oranındadır.

Türkiye ilk yıllarında en çok öğrenci gönderen 3. ülke konumundadır. 2006-2007 eğitim-öğretim döneminde ise 2852 öğrenci gönderilmiştir. 2010 yılına kadar Türkiye 40 binin üstünde öğrenciyi değişim programları ile göndermeyi amaçlamaktadır.

5.2. Erasmus Programına Katılmış Öğrenciler, AB, Değişim Programları ve Tam Üyelik

Türk öğrencilerin Erasmus Programı'na ilgi göstermektedir. Türkiye'nin daha ilk katılımında program kapsamında en çok öğrenci gönderen 3. ülke olması bunun en büyük göstergesidir. Peki Erasmus Programı'na katılan öğrencilerin özellikle de program kapsamında dönemsel eğitimlerini tamamlayıp Türkiye'ye döndüklerinde düşüncelerinde bir değişiklik olmakta mıdır? Bu alanda Türkiye'den giden tüm öğrencileri kapsayan kapsamlı bir çalışma ve buna bağlı olarak da konu hakkında detaylı bilgilere ve verilere sahip değiliz. Öte yandan Erasmus'a katılmış öğrencilerin deneyimleri ve özellikle Türkiye'nin AB üyeliği, kültürel farklar konularındaki düşünceleri ve değişimin etkileri konunun anlaşılması açısından büyük önem taşımakta. Erasmus değişim programına katılan öğrenciler arasında bu tez bağlamında gerçekleştirilen bu çalışma³⁹ Erasmus Programı'na katılan öğrencilerin görüşleri hakkında bize önemli ipuçları vermektedir.

Araştırmanın bize gösterdiği ilk önemli nokta Erasmus Programı'na başvuran öğrencilerin hali hazırda çok büyük bir oranı Türkiye'nin AB'ye tam üyeliğini desteklemekte. Araştırmaya katılanlardan sadece 1 tanesi Türkiye'nin AB'ye tam üyeliğine kesinlikle karşı olduğunu belirtmiştir.

Yine sonuçlar göstermekte ki Erasmus Değişim Programı'na katılan öğrencilerin tamamı AB hakkında yeterli bilgiye sahip olduğuna inanmaktadır. Katılan hiçbir öğrenci AB hakkında yeterli bilgiye sahip olduğunu ifade etmemiştir. Öte yandan araştırmaya katılan öğrencilerden 4 tanesi dışındaki tümü Erasmus Programı'na katıldıktan sonra AB ile ilgili bilgilerinde olumlu bir artış olduğunu söylemişlerdir. Olumlu bir değişiklik olmadığını ifade edenlerden 3 tanesi AB hakkındaki bilgilerinde bir değişiklik olmadığını belirtirken 1 tanesi olumsuz değişiklik olduğunu söylemektedir.

Yukarıda da bahsedildiği gibi araştırmaya katılan öğrencilerin sadece 1 tanesi Türkiye'nin tam üyeliğine kesinlikle karşı olduğunu ifade etmiştir. 3 öğrenci ise

³⁹ Anket Erasmus Programı ile AB içindeki çeşitli üniversitelere gitmiş 25 Bahçeşehir Üniversitesi öğrencisi arasında gerçekleştirilmiştir.

Türkiye'nin AB'ye tam üyeliğine destek vermelerine rağmen konu ile ilgili olumsuz görüş belirtmiş; Türkiye'nin tam üye olamayacağına inandıklarını ifade etmişlerdir. Bu öğrencilerden sadece 1 tanesi ki o da Türkiye'nin AB'ye tam üyeliğine kesinlikle karşı olduğunu belirtmiş, Türkiye'nin üye olarak kabul edilmemesinde dini ve kültürel nedenlerin etkili olacağını söylemiştir. Diğerleri ise Türkiye'nin ekonomisi ve büyük nüfusunun bunda etkili olacağını ifade etmişlerdir.

5 öğrenci gittikleri ülkede Türkiye'nin tam üyeliğine karşı olumsuz görüş olduğunu ifade etmişlerdir. Bu da Erasmus Programı'na katılan öğrencilerin deneyimlerinin genel olarak AB toplumlarının bakış açısını yansıtmadığını ortaya koymaktadır. Bu durum analiz edildiğinde 2 temel konu ön plana çıkmaktadır:

Erasmus Programı akademik bir program olduğundan dolayı programa katılan öğrenciler üniversitelerde akademisyenler ve öğrencilerle zaman geçirmekte, toplumun geneli ile ilişkileri sınırlı olmaktadır. Özellikle AB'nin genişlemesi ve Türkiye'nin tam üyeliği gibi konuları sadece akademik çevrelerde tartışma olanağı bulabilmektedirler. Akademik çevrelerin Türkiye'nin tam üyeliğine toplumun genelinden daha olumlu baktığı iddia edilebilir.

Buna ek olarak toplumun genç kesimini temsil eden üniversite öğrencilerinin topluma göre Türkiye'nin üyeliğine daha olumlu bakmaktadır. Nitekim bu durum da Erasmus'a katılan öğrencilerin deneyimlerini şekillendirmektedir. Araştırmaya katılan öğrencilerin 6 tanesi öğrenci gittikleri ülkede gençler ile genel toplam arasında Türkiye'nin tam üyeliğine göre bir fark olmadığını düşünüyor. Diğerleri ise gençlerin toplumun geneline göre daha olumlu baktığı izlenimine sahip olduklarını ifade ediyor.

Erasmus'a katılan öğrencilerin kişisel deneyimleri ile ilgili olarak ortaya çıkan sonuçlar Erasmus Programı'nın olumlu bir deneyim olduğunu ortaya koymaktadır. Erasmus programı ile yurtdışına ilk kez çıkanlar beklentilerinin karşılandığını belirtmektedirler. Daha önce çeşitli nedenlerle yurtdışına çıkanlardan ise sadece 1 tanesi Erasmus deneyiminin önceki yurtdışı deneyiminden daha kötü olduğunu ifade etmiştir. 2 tanesi ise Erasmus deneyimi ile eski yurtdışı deneyimleri arasında bir fark olmadığını söylemiştir. Araştırmaya katılan öğrencilerden 1 tanesi dışında hepsi Erasmus süresince yaşadıkları deneyimi olumlu olarak tanımlamaktadır. Erasmus deneyiminin olumsuz

geçtiğini ifade eden öğrenci aynı zamanda Türkiye'nin tam üyeliğine kesinlikle karşı olduğunu da ifade ediyor.

Erasmus'a katılan öğrencilerin Türkiye'nin olumlu imajına ve AB'ye tam üyeliğin yaptıklarını katkı söz konusu olduğunda ise sadece 4 tanesi konuştukları insanların Türkiye'nin tam üyeliğine yönelik olumlu bir değişiklik olmadığını ifade etmektedir. Diğerleri ise konuştukları insanların Türkiye ile ilgili olarak görüşlerinden olumlu değişiklikler olduğunu hissettiklerinin altını çizmektedir. Erasmus'a katılan öğrencilerin kendi görüşlerindeki değişiklikler ile ilgili olarak araştırmanın ortaya koyduğu bulgular genel olarak görüşlerde pek bir değişiklik olmadığını gösteriyor. Erasmus programına katılanlardan döndükten sonra AB ile ilgili görüşü değişenlerin sayısı 4. Bunlardan sadece 1 tanesinin görüşleri olumsuz olarak değişmiş. Diğer 3 kişi görece olumlu olan görüşlerinin daha da olumlu bir hale geldiğini belirtmektedir.

Erasmus programının kendi kişisel gelişimlerine yaptığı katkı sorulduğunda ise katılan öğrenciler programın en büyük katkısının yeni kültürleri tanımak olduğunu altını çizmektedir. Yeni kültürleri tanımadan sonra ise iş hayatına yapacağı katkı gelmektedir. Eğitime yapacağı katkı 3., AB'yi daha yakından tanıma ise 4. sırada yer almaktadır. Katılanlar arasında Erasmus Programı'nın bu 4 alanın tümünde de katkısı olduğunu ifade edenlerin sayısı ise 15 olmuştur.

6.SONUÇ

6.1. Değişim Programlarının Türkiye'nin Batılılaşmasına ve AB Üyeliğine Katkısı

Türkiye, AB ile ilişkilerine 1960 yılında; yani birlik kurulduktan hemen sonra başlamıştır. Bu uzun tarih Türkiye'nin AB ile ilişkilerini şu anda üye olan 21 ülkeden (kurucu 6 ülke dışında kalan ve genişlemeler sonucu üye olan ülkeler) daha eski ve köklü yapmaktadır. Tarihi ve politik açıdan bakıldığında bu ilişkinin kaçınılmaz olduğu açıktır. Türkiye, 2.Dünya Savaşı'nın sonrasında kesin bir biçimde politik tercihini batı dünyasından kullanmış ve 1952 yılında NATO üyesi olarak da bu tercihini geri dönülmez bir biçimde kurumsallaştırmış; Kuzey Amerika ülkeleri ve ağırlıklı olarak da Avrupa ülkelerinden oluşan batının politik ve askeri olarak ayrılmaz bir parçası olmuştur.

Tarihi açıdan bakıldığında ise Türkiye Cumhuriyeti tıpkı 18.yüzyıldan itibaren yüzünü batıya dönmüş ve yoğun bir reform programı içinde batılılaşma hareketlerini sürdürmüş olan Osmanlı Devleti gibi batılılaşmaya daha derinden ve süratli bir biçimde devam etmiştir. Bu bağlamda Türkiye'nin AB (o dönemli adıyla AET) ile ilişkileri bu tarihi sürecin bir devamıdır. Osmanlı Devleti resmi olarak 1856'da Kırım Savaşı'nın ardından imzalanan Paris Antlaşması ile politik açıdan bir Avrupa Devleti olarak sayılmıştır. Osmanlı Devleti'nin 1. Dünya Savaşı sonrasında yıkılması ile kurulan yeni Türkiye Cumhuriyeti de kuruluşundan itibaren bir Avrupa Devleti olarak kabul edilmiştir. NATO'ya tam üyelik ve ardından AET ile başlayan ilişkiler ve Ankara Antlaşması bu tarihsel sürecin bir kez daha onaylanmasıdır.

Öte yandan gerek Osmanlı Devleti'nin gerekse de Türkiye Cumhuriyeti'nin batılılaşması-Avrupalılaşması politik-askeri-ekonomik-teknolojik boyuta sahip olduğu oranda kültürel bir boyuta da sahiptir ve bu kültürel boyut Osmanlı Devleti'nde ilk kurumsal reformların başladığı Lale Devri'nden itibaren de en önemli tartışma alanını yaratmıştır. Denilebilir ki batılılaşmanın bürokratik, toplumsal ve akademik algısı da daha çok kültür-kültürel kimlik ve belli oranda da din üzerinden olmuştur. Neredeyse Türkiye'nin batılılaşması da neredeyse tümüyle kültürel olarak tartışılmıştır. Dolayısıyla da Türkiye'nin AB'ye tam üyeliği sadece tarihsel ve politik olarak değil kültürel olarak da tartışılmaktadır ve bu tartışma bu çalışmanın da ilgili sayfalarda altını çizmeye çalıştığı gibi tek taraflı bir tartışma olmamaktadır. Bir başka deyişle sadece Türkler değildir

kendilerinin kültürel ve tarihsel olarak Avrupalı olup olmadığını tartışan. Avrupalılar da Türkler'in Avrupalı olup olmadıklarını tartışmaktadır.

Bugün tarihsel sürece bakıldığında Türkiye'nin AB'ye tam üyelik süreci yaklaşık 200 yıl önce başlamış olan batılılaşma serüvenimizin son ve en önemli aşaması olarak görülebilir. Cumhuriyet dönemine kadar batılılaşma devlet yapısı, sınırlı olarak politik ve idari yapıda ama daha çok da ordu, bilim-teknoloji ve eğitim alanlarında uygulama alanı bulmuş; öte yandan Osmanlı Devleti'nin geleneksel yapıları ile yeni batılı kurumların bir arada olmasına ve batılı reformları taşıyacak, toplumun geniş kesimlerine anlatacak yetişmiş insan gücünün de eksik olması eklenince alınan önemli sonuçlara rağmen Osmanlı döneminde batılılaşma hareketlerinden istenen sonuçlar ve verim alınamamıştır. Öte yandan özellikle eğitim alanında gerçekleşen batılılaşma hareketleri ve reformlar sayesinde az sayıda olsa da cumhuriyeti kuran ve batılılaşma girişimlerine süratle devam eden bir kuşak oluşmuştur. Bu kuşak sadece politik ve eğitim alanında değil yaşam standartlarının ve kültürün de batılılaşması konusunda büyük adımlar atmışlardır. Cumhuriyet döneminde gerçekleşen pek çok reform ve gelişme ile Türkiye batılı anlamda bir görünüme kavuşmuş; eğitim sistemi ve kültürel yaşamı ile batılı bir devlet ve toplum olma yolunda dev adımlar atmıştır. Bugün hala Türkiye'nin batılılaşması önemli bir siyasi ve akademik bir tartışma konusu ise de cumhuriyetin batılılaşma yolunda attığı adımlar ve elde ettiği başarıların önemi yadsınmamalıdır. Türkiye'nin bugün içinde bulunduğu AB süreci de büyük ölçüde bu döneme ve bu dönemin batılılaşma yolunda aldığı yola borçludur.

Türkiye ile yakın tarihlerde ve benzer süreçlerle batılılaşma ve modernleşme süreçlerine bakıldığında İran ve Afganistan'ın bugünkü durumları arasında büyük farklar vardır. Bu büyük farkın temel nedenlerinden biri de hiç kuşkusuz Türkiye'nin Osmanlı Devleti'nden aldığı batılılaşma geleneği ve özellikle de altı çizilmesi gereken batılılaşma girişimlerinin bir sonucu olarak ortaya çıkmış batılı eğitilmiş kuşaktır. Bu kuşağın oluşturulması için Osmanlı Devleti'nin büyük bir çaba harcadığı tarihsel bir gerçektir. Aldıkları eğitimin ağırlıklı olarak askeri olması⁴⁰; uzun süre sadece Fransız geleneğinden ve düşün hayatından esinlenilmesi, bu kuşakların üyelerine uzun süre tam

⁴⁰ Bu durum özellikle Osmanlı Devleti'nde ve ondan miras olarak cumhuriyete kalan reformcu-batılılaşma yanlısı kuşakların çoğunun asker olmasına neden olmuştur. Hale (1994) batılılaşmanın askerler tarafından temsil edilmesinin Türkiye Cumhuriyeti'ndeki demokrasinin başlıca sorunlarından biri olan ordunun siyasete müdahale geleneğini yaratan unsurlardan biri olduğunu ifade eder. Mardin de (1991; 1998) bu görüşün altını çizmektedir.

yetki verilmemesi ve geleneksel Osmanlı eğitim anlayışıyla yetiştirilenlerin uzun süre etkilerini sürdürmeleri, batılı eğitimin yeterli kadar yaygınlaştırılmaması ve tabana yayılamaması yüzünden genelde sadece elit bir kesimle sınırlı kalması gibi nedenlere bağlı olarak Osmanlı batılılaşmasının istenilen başarıya ulaşamadığını iddia etmek olasıdır. Diğer yandan ise Osmanlı döneminde ve daha sonra da Türkiye Cumhuriyeti'nin batılılaşma serüvenine bakan biri görecektir ki batılılaşma hareketlerinin ciddi bir bölümünü de değişim programları oluşturmaktadır. Nitekim yukarıda bahsi geçen kuşağın neredeyse tüm üyeleri bu değişim programlarında yer almış; ya doğrudan yurtdışına gönderilerek bizzat orada bilgi ve becerilerini arttırmaya çalışmış ya da buraya davet edilen yabancı uzman ve eğitimciler tarafından eğitilmişlerdir. Bu bağlamda batılılaşmanın taşıyıcıları da büyük oranda bunlar ve daha sonra bu kuşakların yetiştirdiği daha genç kuşaklar olmuştur.

Türkiye'nin batılılaşmasının son ve en önemli durağı olan AB'ye tam üyelik sürecinde bu geleneğin AB içinde uygulanan ve karşılıklı öğrenci-eğitmek-uzman değişimini esas olan eğitim programları ile örtüşeceğini söyleyebiliriz. Akademik ev profesyonel eğitim amacıyla yurtdışına gençleri gönderme geleneğinin AB'ye tam üyelik sürecinde de devam ettirilmektedir. Nitekim Türkiye 3 yıldır parçası olduğu AB içindeki akademik değişim programı Erasmus'a en yoğun ilgi gösteren 3. ülke konumuna gelmiştir. Orta vadede 2. olacağı tahmin edilmektedir.

AB'nin özellikle de eğitim alanında uygulanan değişim programlarının Türkiye'nin batılılaşmasına önemli ölçüde olumlu etki yapacağı açıktır. Batılılaşmanın başlaması ile birlikte Avrupa'ya önemli sayıda öğrenci ve genç profesyonel eğitim alması; batılı yaşamı görmesi-tanması amacıyla gönderilmiş; bununla da yetinilmeyerek Avrupa'dan da pek çok uzman getirilmiştir. Bu bağlamda yurtdışı ile gerek yüksek öğrenim gerekse de profesyonel eğitim amaçlı değişim programları uygulamak Türkiye'nin batılılaşma sürecinin önemli politikalarından ve geleneklerinden biridir denebilir. Dolayısıyla AB bünyesinde yer alan başta Erasmus olmak üzere eğitim ve tecrübe arttırmaya yönelik değişim programlarına Türkiye'nin batılılaşma geleneğinin önemli bir halkası olmaya devam etmektedir.

Türkiye'nin 1963 yılında Ankara Anlaşması'nı imzalaması ile batılılaşma serüveni başka bir boyuta geçmiştir. 200 yıldır devam eden batılılaşma hareketlerinde sık sık

vurgulanan bir nokta da hiç kuşkusuz sadece batının gelişmiş değerlerini ve sistemini almak değil aynı zaman da politik ve ekonomik açıdan da ayrılmaz bir parçası olmaktır. AB bu arzunun son ve kesin bir ilanı anlamına da gelmektedir. Öte yandan bu süreç günümüzün politik, demografik, stratejik ve ekonomik koşulları düşünüldüğünde uzun ve zorlu geçmektedir. Politika ve ekonomi gibi somut, daha ölçülebilir alanların yanında kültür ve tarih gibi soyut, subjektif alanlar da Türkiye'nin üyeliğini etkilemektedir. Üstelik özellikle 2000'lerden bu yana yapılan tartışmalar ve kamuoyu araştırmalarının ortaya koyduğu sonuçlar göstermektedir ki kültür ve tarih ve bu iki kavrama bağlı olarak da kimlik Türkiye'nin tam üyeliği önündeki en önemli engellerdir. Başını Fransa Cumhurbaşkanı Sarkozy ve Almanya Başbakanı Merkel gibi muhafazakar politikacıların çektiği önemli bir politik grup Türkiye'nin Avrupa'ya ait olmadığını; kültür ve değerler açısından Avrupa ile uyuşmadığını ve uyuşamayacağını iddia etmektedir. Bütün teknik konular bir yana AB içindeki muhafazakarların bu tavrı Türkiye'nin tüm kriterleri yerine getirirse bile tam üye olmak için çok daha önemli ve zorlu bir süreç ile karşı karşıya kalacağını açık bir biçimde göstermektedir. Başta Sarkozy ve Merkel olmak üzere onlar gibi düşünen politikacı ve bürokratların AB kamuoylarını da bu yönde etkilediği özellikle Türkiye'nin tam üyeliğine verilen kamuoyu desteği incelendiğinde açık bir şekilde görülmektedir.

Gerek Eurobarometer araştırmaları gerekse de AB üyesi ülke kamuoylarının Türkiye'nin tam üyeliğine yönelik tepkisini analiz eden çalışmaların (Antonia M. Ruiz-Jimenez&Jose I. Torreblanca, 2007) ortaya koyduğu gibi AB kamuoyu ezici bir çoğunlukla Türkiye'nin AB'ye tam üye olmasına karşıdır. O kadar ki AB kamuoyunda yakın bir gelecekte üyelik için adı geçmeyen Arnavutluk'un uzun vadede mümkün olabilecek üyeliği için bile verilen destek bile Türkiye'ye verilenden fazladır. Bunun altında yatan temel neden ise hiç kuşkusuz kültür, tarih ve kimlik konularıdır. AB kamuoyları, genişlemeye büyük oranda şayet yeni katılan üyeleri Avrupa'nın bir parçası olarak görüyor ve benzer kültürel-coğrafi-tarihsel değerleri paylaştığına inanıyorsa desteklemektedir. Yapılan araştırma sonuçları Türkiye'ye yönelik olarak böyle bir kanaatin oluşmadığını göstermektedir. Bu durum Türkiye'nin tam üyelik yolunda önüne somut ve pratik bir engel çıkarmaktadır. Türkiye'nin AB'ye tam üyeliğine en büyük muhalefeti gösterenlerin başında gelen Fransa bundan sonra yapılacak olan genişlemelerde referandum yapacağını ifade etmektedir. AB'nin genişleme politikaları düşünüldüğünde tüm üye devletler ve kamuoyları Türkiye'nin tam üyeliğini kabul etse

bile teorik ve pratik olarak Fransa'nın Türkiye'nin tam üyeliğini engelleme olanağı vardır. Bu bağlamda Türkiye'nin politik, ekonomik ve hukuksal reformlara devam edip demokrasisini ve hukuk sistemini AB standartlarına getirme yanında AB kamuoylarını kazanacak politikalar da izlemesi gerekmektedir.

Yapılabilecek ilk şeylerin başında hiç kuşkusuz Türkiye'nin AB'ye tam üyelik süreci boyunca kesintisiz olarak kendini anlatması; özellikle de tam üyeliğinin AB'ye yapacağı katkıların altını çizmesi gerekmektedir. Yapılan araştırmalar göstermektedir ki Türkiye'nin üyeliğini destekleyenler AB'nin de aynı zamanda demokrasi, insan hakları ve ekonomik kalkınmışlık gibi evrensel değerlere bağlı olarak genişlemesini isteyenlerdir. Dolayısıyla Türkiye'nin tam üyeliğinin kültürel bağlamda tartışılması yerine tartışmayı mümkün olduğunca evrensel değerler ve Türkiye'nin tam üye olduğu zaman AB'ye yapacağı katkılar üzerine çekmek uzun vadede olumlu sonuçlar doğuracaktır. Öte yandan Türkiye'nin AB kamuoyu gündemini belirleme gücünün oldukça sınırlı olduğunu düşünüldüğünde ise yapılması gereken kültürel bir tartışma ortamında Türkiye'nin kültürel değerleri ile Avrupa arasında bağlantılar kurmak olmalıdır. İşte bu noktada da Erasmus başta olmak üzere diğer değişim programlarının rolü artmaktadır.

Değişim programları çalışma işlenmeye çalışıldığı üzere sadece Türkiye'nin batılılaşmasının ana damarlarından biri olmamış aynı zamanda Türkiye'nin batıya dönük yüzünü temsil etmiştir. Tarihsel açıdan bakıldığında bu sürecin etkileri istendiği gibi olmasa da olumlu olduğunu kesindir. O halde bu geleneğin AB'nin sunduğu imkanlar dahilinde başka bir boyut kazanarak Türkiye'nin batılılaşmasının son ve en büyük hedefini temsil eden AB'ye tam üyeliğini sağlayacak hale gelmesi gerekmektedir.

AB bünyesindeki değişim programları Türkiye'den önemli sayıda öğrenci, akademisyen ve profesyonelin AB üyesi ülkelere gidip bilgi ve tecrübelerini arttırmalarını sağladığı gibi özellikle de AB kamuoyunun görüşünü gelecekte belirleyecek olan gençlik katında karşılıklı ilişkinin daha fazla kurulmasını sağlayacaktır. Jimenez'i (2008) doğrular biçimde yapılan araştırmalar göstermektedir ki (Arı Hareketi, 2004; Yılmaz, 2007; Çiçekçisoy, 2008) AB gençleri toplumun geneline göre Türkiye'nin üyeliğine daha fazla destek vermektedirler. Yine toplumun genelinin aksine karşı çıkma nedenleri

arasında kültür-tarih-kimlik evrensel prensiplerden daha aşağıda yer almaktadır. Türkiye'nin üyeliğine en yoğun muhalefetin yapıldığı 2 ülkede, Yunanistan ve Avusturya'da bile bu durum değişmemektedir.

Bu çalışma kapsamında gerçekleştirilen Erasmus Programı'na katılan öğrenciler arasında yapılan araştırma göstermektedir ki Türkiye'nin tam üyeliğine yönelik görüşlerin değişmesi mümkündür. Çoğu zaman birer bir ilişkiler Türkiye hakkındaki görüşlerin, daha doğru bir deyişle olumsuz kanaat ve ön yargıların değişmesinde hayati bir rol oynamaktadır. Basit bir deyişle ne kadar çok Türk öğrenci ve genç profesyonel AB üyesi ülkelere gider ve Türkiye'nin evrensel değerlere sahip insanlardan oluştuğunu anlatırsa o oranda Türkiye hakkındaki olumsuz kanaatler ve ön yargılar değişecektir. Yine araştırmalar göstermemdir ki daha önce herhangi bir Türk ile karşılaşmamış ya da birebir iletişim kurmamış AB üyesi ülke vatandaşları ile iletişim kurmuşlar arasında Türkiye'ye yönelik ön yargılar konusunda Türkiye'nin lehine ciddi bir fark vardır. Erasmus Programı bu farkın artmasına ve daha çok insanın, özellikle de gençlerin Türkiye hakkında daha olumlu düşünmesine yol açacağı açıktır. Bu bağlamda unutulmaması gereken en önemli nokta bugünün gençlerinin orta ve uzun vadede gerek yurttaş gerek kamuoyu lideri ve karar alma mekanizmalarında önemli yerlere sahip olan karar alıcı olarak uzun vadeli bir süreç olan Türkiye'nin tam üyeliğinde belirleyici bir rol oynayacağıdır.

Sonuç olarak Erasmus Programı sadece Türkiye'nin batılılaşmasına ve AB ile eğitim-profesyonel-teknik anlamda uyumunun artırılmasına değil; aynı zamanda da AB nezdinde kültürel açıdan daha iyi tanıtılmasına da önemli katkıda bulunmaktadır. Bu katkının yakın gelecekte daha da artması ihtimali yüksektir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Aydın, S., 'Avrupa Türkiye İlişkilerinde Kant'ı Aramak', TESEV Yayınları, İstanbul, 2006.
- Berkes, N., *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Doğu-Batı yay. İstanbul 1978, s.81
- Dedeoğlu B., *Adım Adım Avrupa Birliği*, İstanbul: Çınar Yayınları, 1996.
- Ergin, O., *Türkiye Maarif Tarihi*, İstanbul: Eser Yayınları, 1977
- Değişim ve Gelişim Sürecinde AB ve Türkiye İlişkileri*, ARI Hareketi, İstanbul, 2006.
- Hale W., *Turkish Politics and The Military*, London: Routledge, 1994.
- Karal, E., *Osmanlı Tarihi*, Cilt VII. Türk Tarih Kurumu, 1999.
- Koçer, H., *Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu*, Uzman yayınları Ankara, 1977,
- Lewis, B., *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Ankara: TTK yayınları, 1984, s.59-60
- Mardin Ş., *Yeni Osmanlı Düşüncesinin Doğuşu*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1998.
- Mardin Ş., *Türk Modernleşmesi*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1991.
- Ortaylı, İ., *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2005
- Ruiz-Jimenez, Antonia M&Jose I. Torreblanca (2007) European Public Opinion and Turkey's Accession: Making Sense of Arguments For and Against, European Policy Institutes Network Working Paper No.16, May2007.
- Turhan, M., *Kültür Değişimleri*, 1000 Temel Eser, Kültür Bakanlığı İstanbul, 1969,
- Shaw, S., ve Ezel Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, 1808-1975, çev. Mehmet Harmancı, İstanbul: E Yayınları,1983
- Şişman, A., 'Tanzimat Döneminde Fransa'ya Gönderilen Osmanlı Öğrencileri (1839-1876)', Türk Tarih Kurumu, Ankara,2004
- Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi, ed. Murat Belge, İstanbul: İletişim Y.1986.
- Widmann, H., *Exil und Bildungshilfe*. Die Deutschsprachige Akademische Emigration in der Türkei nach 1933.
- Zurcher, E., *Modern Türkiye'nin Tarihi*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1995.

Sürelî Yayınlar

Ergün, M., ‘Türk Eğitiminin Batılılaşmasını Belirleyen Dinamikler’, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi,17,1990

Turkey-EU Relations: *Thinking Ahead, Turkish Policy Quarterly* Vol. 4, No.3, Fall 2005

Yılmaz, T., *Towards a New Pattern of Youth Participation*, Turkish Policy Quarterly, Vol.5 No.1-İstanbul, Spring 2006.

Diğer Yayınlar

http://ec.europa.eu/education/lifelong-learning-programme/doc80_en.htm
(Ziyaret tarihi: 14.04.2007)

www.ikv.org.tr (Ziyaret Tarihi: 15.05.2007)

www.ari.org.tr (Ziyaret Tarihi: 10.03.2007)

www.ua.gov.tr (Ziyaret Tarihi: 10.02.2007)

<http://www.britishcouncil.org/erasmus> (Ziyaret Tarihi: 25.08.2007)

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Yasemin Çiçekçisoğ

Sürekli Adresi : Fulya Mah. Tozar apt. no:7/5 Gayrettepe-Şişli-İstanbul

Doğum Yeri ve Yılı : İstanbul 1980

Yabancı Dili : İngilizce

İlk Öğretim : Özel Dost İlkokulu 1994

Orta Öğretim : Özel Yeni Yıldız Lisesi 1997

Lisans : Işık Üniversitesi 2002

Yüksek Lisans : Bahçeşehir Üniversitesi 2008

Enstitü Adı : Sosyal Bilimler Enstitüsü

Program Adı : Avrupa Birliği İlişkileri Yüksek Lisans Programı

Yayımları : yok

Çalışma Hayatı :

05.2008 -.....Haliç Üniversitesi, Uluslar arası Ofis Direktörü

01.2004-04.2008 Bahçeşehir Üniversitesi, Erasmus Kurum Koordinatörü

01.2003-01.2004 Pleksus Bilişim Teknolojileri, Proje Yönetimi